

SZABÓ MIKLÓS

**A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD LÉGIERŐ LÉTREHOZÁSÁVAL
ÉS TOVÁBBFEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS ELMÉLETI TEVÉKENYSÉG
(1930—1944)**

A légierő lehetőségeinek megítélése az 1930—1934-es években

Bár az első világháború egy sor hadművészeti kérdés megoldására nem tudott választ adni, azt mégis egyértelműen érezte, hogy a megjelent új harcserkőzök — s ezek között is elsősorban a repülőgépek és harckocsik — alapvetően befolyásolhatják a hadművészet továbbfejlődését, a hadviselés módját.

Ezt, a repülőgépekben rejlő roppant lehetőséget ismerte fel Douhet tábornok, s dolgozta ki ennek alapján az ún. „légi uralom”, vagy „korlátlan légi háború” elméletét az 1920-as években.¹ Ennek lényege: a szárazföldi és haditengerészeti erők rovására kifejlesztett, a légi uralom kivívására képes önálló „légi-cirkáló” flottával végrehajtott korlátlan légi háború, amelyben a tömeges légi-csapások az ellenséges légierő földi alapjain való megsemmisítésére, a harcoló hadseregek háterszágtól való elvágására, a közigazgatási, ipari és kommunális gócpontok dezorganizálására, a polgári lakosság megfélemlítésére irányulnak. Ily módon a légierő önállóan, rövid idő alatt térdre kényszerítheti az ellenséget. A szárazföldi csapatok feladata csupán a határok biztosítása.²

Ezzel Douhet egy sok éven át tartó, többnyire alkotó polémiát indított el³, amikor is „...a katonai szakírók — győztes és legyőzöttek — a repülésről, várható fejlődéséről, az alkalmazás új elveiről sokat vitatkoztak”.⁴ Így Douhet minden tévedése, hibája ellenére is jelentős mértékben hozzájárult — sok más tényező mellett — ahhoz, hogy a két világháború közötti évtizedekben fokozatosan kialakultak a légierő szervezésével, felhasználásával kapcsolatos korszerű hadászati-hadműveleti nézetek, amelyek biztosították a létrejövő új haderőnem (kisebb országokban fegyvernem) további gyors ütemű fejlődését.

Természetesen a magyar katonai szakemberek is felfigyeltek az első világháborús repülőtapasztalatokra, majd a Douhet által vázolt lehetőségekre, de

1 Giulio Douhet 1869. május 30-án született Casertában. Az első világháború előtt repülőosztály-parancsnok volt. Ő szerkesztette a légierő első szabályzatát. 1915-ben eltávolították a légierő kötelékéből, mert kifogásolta a Hadügyminisztériumnak a légierők fejlesztésével kapcsolatos tevékenységét. 1916-ban a hadseregigóparancsnokot és az olasz hadvezetési módszereket bírálta, amiért egy évi börtönbüntetésre ítélték. 1918-ban kinevezték a légierő parancsnokává, de hamarosan kérte nyugdíjazását. Az olasz fasizmus hatalomra jutása után újból szolgálatot vállalt, a légiflotta parancsnoka lett, s 1923-ban tábornokként ment nyugdíjba. Ezután — 1930-ban bekövetkezett haláláig — csak elméleti tevékenységet folytatott, melynek során kidolgozta elméletét. Jelentősebb munkái: „Légi uralom” (1921), „Légi háború” (1927) és „Az 19. évi háború” (1929).

2 Douhet elméleti tevékenységét rögzítő mindhárom munkáját lásd: *Giulio Douhet: Luftherrschaft*, Berlin, 1935.

3 A viták egy jelentős részének az összefoglalását, értékelését lásd: *Vauthier, P.: Die Kriegslehre des Generals Douhet*, Berlin, 1935.

4 *Horváth Árpád: A hadirepülés évszázada*. Budapest, 1968. 121. o.

egy időre tétlenségre voltak ítélve. A douhetizmus magyarországi hatását csak abból a szémszögből vizsgálhatom, hogy egy meglehetősen korlátozott gazdasági adottsággal rendelkező kis ország katonai szakemberei milyen módon próbálták felhasználni ezt az elméletet a trianoni békeszerződés következményeinek a felszámolásához, illetve a teória mennyiben volt megvalósítható az adott politikai—gazdasági viszonyok között, hogyan hatott a légierő létrehozására, továbbfejlesztésére?

A „légi uralom elmélet” az 1920-as évek végétől kezdett ismertté válni a magyar — elsősorban katonai — közvélemény előtt, de természetesen ez nem jelenté azt, hogy korábban egyesek nem foglalkoztak a légierő lehetőségeivel!

Az ország politikai vezetőit is egyre jobban aggasztotta az a tény, hogy a kisanantant államok fokozatosan fejlődő légierejének esetleges támadása könnyen döntő sikerhez vezethet, mivel mind a főváros, mind a fontosabb iparvidékek néhány percnyi repüléssel elérhetőek voltak, miközben ők nem rendelkeztek megfelelő támadóeszközzel. Ez a fenyegetettség írta Horthyval 1928 márciusában azt a következtetést, miszerint: „Nem tudok szervezőt elképz[elni], aki szükséges haditömeggyártást lehetne mondja, mikor Dorog, Pécs, Diósgyőr, Salgó[tarján], Szeged néhány kilom[éterre] [az] ellenségtől. Nagyhatalom kezdem[ényezés] ódiomat nem vállalja — mi igen, megrohanással. Repülök, gáz, rep[ülök], gáz, rep[ülök], gáz.”⁵

E felismerés, valamint a revízió szempontjából fokozatosan kedvezőbbé váló külpolitikai helyzet egyre inkább megérlelte a jövő — esetleg preventív — háborújára való felkészülés gondolatát. Az ország vezetői ugyanis egy percre sem nyugodtak bele az igazságtalan békediktátumba. Ezért „A birtokló nacionalizmusának hajthatatlansága és a követelő nacionalizmusának telhetetlensége újabb katasztrófát érlelt...”⁶

Az olasz közeledés gyakorlati lépések megtételét is lehetővé tette, így Bethlen 1928 áprilisában már azzal a kéréssel fordult Mussolinihoz, hogy támogassa — többek között — 400 repülőgép leszállítását, valamint magyar pilóták olaszországi kiképzését.⁷

Douhet magyarországi hívei elsősorban a repülőszakemberek, valamint azok közül kerültek ki,⁸ akiket elméletének az a része ragadott meg, mely szerint már egy közepesen fejlett állam is képes légiflottájával gyors siker elérésére. Douhet szerint: „Ezer... bombázó repülőgépből... 100 bombázóegység alakítható, melyek naponta az ellenséges terület száz tetszés szerinti pontjára hozhatnák gyakorlatilag teljes pusztulást... Olyan nagyságrendű támadás ez, mellyel szemben minden eddig ismert harci eszköz hiábavalónak bizonyul.”⁹

Azonban a kirombant világgazdasági válság, valamint a remélnél lassabban kibontakozó kedvező politikai feltételek a 30-as évek első felében — a politikai szílamokon túl — csak elméleti síkon tették lehetővé a magyar haderő, s ezen belül a légierő kifejlesztését. Ez annál is inkább lehetséges volt, mivel a horthysta hadsereg rendelkezett néhány rendkívül jól képzett légügyi-elméleti és repülőműszaki szakemberrel, akik a Magyar Katonai Szemle (MKSz) hasábjain, valamint különböző szakkönyvekben fejtették ki véleményüket a légierő szerepéről, fejlesztési lehetőségeiről, sőt a légi uralom elméletéről is. Úgyszintén a hadászati kérdéseket vizsgáló magas beosztású tisztek, hadiakadémiai tanárok sem térhettek ki mindezek megválaszolása elől.

5 Horthy Miklós titkos iratai. Budapest, 1972. 74. o.

6 *Diószegi Istrán*: Két világháború árnyékában. Budapest, 1974. 132. o.

7 *Dombbrády Loránd*: Adalékok a magyar uralkodó osztályok katonapolitikájához (1927—1936). Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK) 1977. 1. sz. 5. o.

8 Ezekre név, rendfokozat — s ha lehet — beosztás szerint az elképzeléseik részletezésénél térek ki.

9 *Douhet*: Luftherrschaft... i. m. 23. o.

A jövő háború jellegét vizsgálva Werth Henrik tábornok — ekkor a Hadiakadémia parancsnoka — úgy ítélte meg, hogy a korszerű technika alkalmazása következtében az egész ország területe harctérré változik, a háborúk a „lenni vagy nem lenni-ről” döntenek. Az új harceszközök közül a repülőgépet emelte ki elsősorban, mint a „modern háború leghatalmasabb” eszközét. Megítélése szerint az I. világháborúban is kiemelkedő szerepre tett szert, de azóta még inkább megnőtt jelentősége. Szerinte a légierő, mint „erőtényező” megközelíti a gyalogság és tüzérség lehetőségeit, jobb a lovas felderítőnél. „Összefoglalva tehát mondhatjuk, hogy a repülő a szárazföldi hadsereg főfegyvernemeinek feladatát nagyban és egészében végezni képes... óriási előnyben van azáltal, hogy három dimenzióban képes mozogni... óriási mozgási gyorsasága folytán teljesíthetősége mint harcosalakulat elsőrendű”¹⁰ — állította.

Azonban Werth nem esett a két világháború között létrejött különböző elméletek csapdájába, ugyanis azt a következtetést vonta le, hogy „... a légi erők a jövő háborújában a győzelmet egyedül kivívni nem tudják, de a szárazföldi erőkkel egyetemben a háborút mélyen befolyásoló hatást képesek elérni, úgy, hogy egy korszerű hadsereg nélkülük csak kivételesen veheti fel sikerral a harcot ellenfelével.”¹¹ E megállapítás első felének helyességét a II. világháború igazolta, a második felét pedig megcáfolta. Sok ütközete, csatája bizonyította, hogy az ellenség döntő légi fölénye mellett a szárazföldi csapatok még kivételesen sem érhetnek el eredményt (El-Alamein, Normandia stb.).

A Werth által elképzelt magyar elit hadsereg létrehozásának hiányoztak a gazdasági-technikai előfeltételei. Ezek jelentőségét nagyon leegyszerűsítette a szerző, meghatározó voltukra csak az évtized végén, vezérkari főnök korában jött rá, amikor képtelen volt elgondolását a gyakorlatban megvalósítani.

Gömbös Gyula honvédelmi államtitkársága, majd minisztersége alatt komoly erőfeszítéseket tettek a hadsereg fejlesztése érdekében. A gazdasági világválság jelentősen befolyásolta ezek megvalósítását. Ennek ellenére 1930. június 24-én rendelet látott napvilágot, melyben a „nagyhonvédség” átszervezése harmadik ütemének végrehajtásáról intézkedtek.¹² Ennek megfelelően a Légügyi Hivatal (LÜH) állományába hét repülőszázadot és 1229 főt szerveztek.¹³

Az 1930-as évek elején a vezérkar illetékesei is keresték a légierő alkalmazásának módjait. „Repülők nélkül az európai kontinensen a jövőben hadműveletek el sem képzelhetők. Azonban mi magunk repülő erőkkel nem rendelkezvén, csak elméleti úton állapíthatjuk meg a repülők alkalmazásának lehetőségét és kihatását a hadműveletekre. A repülő parancsnokságok szerepeltetése ezt a célt szolgálta” — szögezte le az 1930-as vezérkari vezetési gyakorlat bevezetője.¹⁴ Ennek megfelelően mindkét fél hadrendjében egy-egy vegyes repülődandárt és megfelelő felderítő erőket szerepeltettek. A hadseregpáncsnokok szabadon rendelkeztek ezekkel a kötelékekkel. E, csak „térképen” folyó hadműveletből azonban nem tudtak egyértelmű és megbízható következtetést levonni.

A repülőszakemberek közül Szentnémedy Ferenc vkszt. (vezérkari szolgálatot teljesítő) alezredes — a 30-as években a Magyar Katonai Szemle légügyi rovatának a vezetője — volt Douhet elméletének egyik leglelkesebb hazai népszerűsítője. Cikksorozataiban, könyvében igyekezett rámutatni a douhetizmus előnyeire, s azokra a momentumokra, amelyek különösen figyelembe veendőek

10 A hadvezetés elmélete. Összeállította és bevezetéssel ellátta Werth Henrik. Budapest, 1930. I. rész 13. o.

11 Uo. 13. o.

12 HL HM Eln. 1. 1930/108 220

13 HL HM Eln. 1. 1930/108 300

14 A vezérkari vezetési gyakorlat 1930. megbeszélése. Repülő rész. Hadtudományi Könyvtár (a továbbiakban — Ht. K.) Sz—991. sz. 7. o.

lehetnek a magyar légierő — esetleg lehetségessé váló — fejlesztése szempontjából.

1931-ben Szentnémedy — ekkor még vkszt. százados — szinte teljes mértékben azonosult Douhet tanításával. Kétségtelennek tartotta, hogy az önálló légi háború „mind vér-, mind anyag- és pénzáldozat tekintetében, az eddigi háborúkhöz képest tekintélyes megtakarításokat eredményezne és leghamarabb vezetne célhoz: a gyors döntéshez”.¹⁵

Ezzel ellentétben Ibrányi Mihály vkszt. százados¹⁶ úgy vélte, hogy a légierő zömét a döntést eredményező földi harc érdekében kell alkalmazni, Szentnémedy viszont továbbra is kitartott a légierő döntő szerepe mellett.¹⁷

A korszerű légierő megteremtésének pénzügyi feltételeit vizsgálva is arra a douheti következtetésre jutott, hogy „... az erőteljes fejlesztés gondolata mellett ez csak úgy volna lehetséges, ha a vezető gondolat: »súlypont a levegőben« minden tekintetben érvényre jutna és minden más ésszerűen elhanyagolható felszerelési kiadás rovására, az anyagi lehetőség határáig, minden a légi erő fejlesztésére fordítatna. Ez teremtene aztán olyan légi erőket, melyek a jövő háborúban helyesen alkalmazva, biztosan és főként gyorsan előidézhetnék a háborús döntést.”¹⁸

A Legfelső Honvédelmi Tanács (LHT) 1932-ben elfogadta a hadsereg távlati fejlesztési tervét.¹⁹ Ennek lényegé, hogy összesen 21 gyaloghadosztályt, valamint gépesített és repülő alakulatokat szándékoztak felállítani három ütemben. Az első és második szakaszban 18—18, a harmadikban pedig 12, összesen 48 repülőszázadot terveztek létrehozni. Ezt az elhatározást tükrözte az 1932/33. évi szervezési intézkedés²⁰ is, amikor a légierő legénységét az október 1-i 874-ről 1933. június 1-re 1328-ra emelték fel. Ezt az évet a zsoldos rendszerről az általános védkötelezettségen alapuló védrendszerre való áttérés átmeneti évének tekintették.²¹

Ezek az erőfeszítések is arra ösztönözték a légierő híveit, hogy tovább népszerűsítsék az új fegyvernemet. Szentnémedy 1932-ben is feladatának tekintette az önálló légi háború elméletének ismertetését, feltárva annak hadászati, harcászati, műszaki és gazdasági vonatkozásait. Fejtegetéseiben arra a következtetésre jutott, hogy bár továbbra is érvényes „az ellenséges haderő megsemmisítése mint mindenekfelett álló cél” clausewitzi tana, de a légi háborúk korában a haderő fogalmát tágabb értelemben kell vizsgálni. Szerinte a légierő a harcoló tömeget ereje forrásában, a hátország erkölcsi erejében képes megtörni. Mindebből ismételten levonta azt a többször hangoztatott — téves, de a magyar politikai és katonai vezetés számára szimpatikus — következtetését, hogy a korszerű légierőre támaszkodva aránylag kis kötelékekkel is elérhető döntő siker.²²

Réczy Ferenc vkszt. százados — néphadseregünk későbbi vezérőrnagya — vitába szállt²³ Szentnémedy előbb vázolt nézetével. Helyesen mutatott rá, hogy a légierő önálló hadműveleteivel nem érhető el a háborús cél, mert a repülőkötelékek még teljes siker esetén is nélkülözik az állandóságot (területfoglalás, -megtartás), ami a végső győzelem elengedhetlen feltétele. Hangsúlyozta, hogy

15 *Szentnémedy Ferenc*: Az önálló légiháború irányelvei, eszközei és lehetőségei. Magyar Katonai Szemle (a továbbiakban — MKSZ) 1931. 1. sz. 71. o.

16 *Ibrányi Mihály*: A légierő mint a meglepés eszköze és együttműködése a földi erővel. MKSZ 1931. 8. sz.

17 *Szentnémedy Ferenc*: A légierő mint a meglepés eszköze. MKSZ 1931. 9. sz.

18 Uő: Korszerű légi erők fenntartása pénzügyi megvilágításban. MKSZ 1931. 12. sz. 120. o.

19 HL HM Eln. VI—1. 1932/9135 Hr.

20 HL HM Eln. 1. a. 1932/113 798

21 HL HM Eln. 1. a. 1932/111 000

22 *Szentnémedy Ferenc*: A korszerű hadászat problémái, különös tekintettel a légierők működésére. MKSZ 1932. 2. sz.

23 *Réczy Ferenc*: A légi erők befolyása a hadászatra. MKSZ 1932/3. sz.

a repülőök önmagukban nem hozhatják meg a döntést, de igenis nagymértékben befolyásolhatják a sikert. Ugyanakkor „csaknem fenntartás nélkül” egyetértett vitapartnerével a repülőerők jövőbeni harcászati szerepével kapcsolatban. Ő is megerősítette annak lehetőségét, hogy az elkövetkező ütközetekben a repülőerők tömeges alkalmazása és a szárazföldi erőkkel való együttműködése következtében a harc — mai terminológiánk szerint inkább hadművelet — ki fog terjedni az ellenség védelmének teljes mélységére, esetleg háttországára is.

Réczey is tévedett azonban, amikor a légierőt csak mint „messzehordó tüzérség”-et vizsgálta, hiszen ezzel kizárta a légi felderítést, légvédelem stb. feladatainak ellátásából, aminek elvégzése pedig rendkívül fontos szerepet játszott a hadműveletek sikerében. Viszont helyesen foglalt állást akkor, amikor rámutatott arra — amit Douhet nem, vagy nem kellően ismert fel —, hogy nemcsak a légierő, hanem a légvédelem is fejlődik, még akkor is, ha ez utóbbi az 1920-as évek végén még meglehetősen gyermekcipőben járt. Utalt arra, hogy még ilyen helyzetben is — bár kis hatásfokkal — a légvédelem képes a légitámadás hatását csökkenteni (a bombázók nagyobb magasságba kényszerítésével a találati valószínűség csökkentése stb.), ezért elengedhetetlen fontosságú a jelentősebb objektumok aktív légvédelmének a biztosítása.

Vörös Géza vkszt. századost — majd 1941—42-ben a légierő vezérkari főnöke — is vitára ingerelte Szentnémedy fenti cikke. Helyesen mutatott rá, hogy légi háborúról csak akkor lehet beszélni, ha azt kezdetétől a végéig önállóan vívja meg a légierő, s így ér el döntést. Ezzel kapcsolatban viszont kizártnak tartotta, hogy hasonló gazdasági fejlettségű országok háborújában a többi haderő- és fegyvernem csak passzív szemlélője legyen az eseményeknek. Az *önálló légi harc* lehetőségét azonban elismerte. Vörös tehát a reális, a megvalósítható irányvonalat képviselte. Hangsúlyozta, hogy a légierőben rejlő támadási készséget maximálisan ki kell használni. Újszerű az a megállapítása is, hogy a légvédelem legyen egyenrangú a légierővel, és a kettő alkalmazása képezzen szerves egységet. Véleményét úgy összegezte, hogy: „A hadászati döntést befolyásoló sok tényező között a légi erők az elsők között lesznek, de egyedül döntő — azt hiszem soha!”²⁴

Úgy vélem, ehhez sokat hozzátennem nem szükséges! Talán ebből a cikkből érződik ki leginkább az igazi vezérkari — mai kifejezéssel összefegyvernemi, összhaderőnemi — szemlélet, valamint a támadás és védelem dialektikus vizsgálata.

Orosz Béla ny. (nyugalmazott) százados, annak a véleményének adott hangot, hogy „... ha az önálló légiháború hadászati jelentősége olyan terjedelmű, hogy azzal az ellenség küzdeni akarását *közvetlenül* is megtudja törni, ebben az esetben az eddig érvényben lévő hadászati elvek tovább már nem tarthatók fenn, és megszabott feltételek mellett azokat megdőltnek is kell tekintelnünk”.²⁵ Azt azonban, hogy a feltételek fennállhatnak-e még hadműveleti vonatkozásban is, „csak bizonyos feltételek mellett” tartotta lehetségesnek.

Szentnémedy a felmerült kérdésekre egy cikkben²⁶ próbált válaszolni. Bár igyekezett állításait lépésről-lépésre ismét bizonyítani, néhány vonatkozásban már kénytelen volt „finomítani” véleményét. Egyrészt hangsúlyozni kényszerült, hogy szerinte nem képzelhető el Magyarország olyan légierő, amely önálló légi háború folytatására volna képes. Ennek ellenére foglalkozni kell e kérdéssel, mert csak így alakíthatók ki a megfelelő ellenrendszabályok. Másrészt szükségesnek vélte az „önálló” jelző tartalmának pontosítását is. A „légi had-

²⁴ Vörös Géza: A légi erők befolyása a hadászatra. MKSZ 1932/4. sz. 117. o.

²⁵ Orosz Béla: A légi erők befolyása a hadászatra. MKSZ 1932. 6. sz. 94. o.

²⁶ Szentnémedy Ferenc: A légi erők befolyása a hadászatra. MKSZ 1932. 10. sz.

sereg" elnevezést tartotta helyesebbnek. Bizonyos mértékig újszerű a következő megállapítása is: „*Nem állítjuk azt, hogy a légi erők önállóan és minden körülmények között alkalmasak a háború eldöntéséhez!* Talán inkább úgy formulázhatnánk a tételt: *Ma még csak kivételesen és kedvező viszonyok között!*”²⁷ Ezzel a légierő megítélésének egy fontos korszaka zárult le, s a realisabb hang, helyesebb megítélés időszaka kezdődött el Magyarországon.

Az időközben lezajlott genfi leszerelési tárgyalások (1932. február—július) kudarcából is azt a következtetést vonták le a magyar szakemberek, miszerint „...jogos az a követelés, hogy a legyőzöttek »leértékelése« megszűnjék. A lefegyverzeteknek okvetlenül meg kell adni a lehetőséget az önvédelemre, ugyanakkor pedig azoknak, akik támadólag, és álig (sic) fel vannak fegyverkezve, le kell szerelniök.”²⁸

A légierő, mint haderőnem lehetőségeinek vizsgálatán túl mind gyakrabban foglalkoztak az egyes csapatnemek szerepével, alkalmazási módjával. Ezekre is az a jellemző, ami a légierővel kapcsolatos polémiára: többnyire általánosságban vizsgálták, s ritkábban a magyar lehetőségek szemszögéből. Pl. az éjszakai, vagy nappali bombázók kérdésében sokkal nagyobb volt a vita a szükségesnél, hiszen az adott magyar viszonyok között ez nem volt döntő probléma.

Tóth Elemér ny. százados²⁹ 1932-ben — francia tanulmányra támaszkodva — helyesen határozta meg a nappali bombázók által közvetlenül a hadüzenet után végrehajtandó feladatok sorrendjét. Ő is hangsúlyozta a légi fölény jelentőségét, de ezt a kérdést már összetettebben látta, mint Douhet és hívei. Szerinte a légi fölény nem cél, hanem út, melynek segítségével a földön és vízen a döntés kierőszakolható. Ehhez viszont a haderő- és fegyvernemek szoros együttműködését tartotta szükségesnek.

Schwager János légügyi főfelügyelő (őrnagy) a nappali bombázások kérdésével foglalkozva³⁰ — Douhet szellemében — rámutatott arra, hogy azok harci ereje elsősorban a kötelékük megbonthatatlanságán, az azon belüli kölcsönös tűztámogatáson alapszik. A szerző helyesebben értékelt a légvédelem helyét és szerepét, mint Douhet, amikor annak a véleményének adott hangot, hogy a légvédelmi eszközök az ellenség bombázóit 5—7000 m magasságba kényszerítve, jelentős mértékben csökkentik a bombázás találati valószínűségét. Ugyanakkor arra is rámutatott, hogy az 1930-as évek elején rendelkezésre álló bombázók teljes terheléssel csak nehezen tudtak 5000 m fölé emelkedni, így a zárt kötelékek rendszerint fellazultak, s ezzel kedvező feltételek teremődtek a fölényes manőverezőképeségű vadászpilóták számára, hogy eredményesen pusztíthassák a bombázókat. Schwager tehát nemcsak a bombázók sérthetetlenségének, hanem a vadászok hatástalanságának téveszméjét is elvetette.

Baranyi Károly³¹ is osztotta Schwager véleményét, s felhívta a figyelmet arra, hogy bár a bombázók több és hatásosabb fegyverrel rendelkeznek, a holtterüket ügyesen kihasználó vadászok fölénybe kerülhetnek.

Szentnémedy 1933-ban könyv alakban is kiadta a repüléssel, légierővel kapcsolatos nézeteit. Ebben már nem annyira általánosságban, mint inkább Magyarország szemszögéből vizsgálta e kérdést. A szabadon fegyverkező szomszédos államok általi veszélyeztetettség körülményeire hivatkozva sürgette a megfelelő ellenlépések megtételét. „Különösen figyelmet érdemelnek a körülöttünk levő kisantant államok, ahol a légifegyverkezés messze túllépi azokat az arányokat, amely Európa többi államainak területi, népességi és szárazföldi had-

27 Uo. 101. o.

28 Uo: A genfi leszerelési tárgyalások légügyi eredményei. MKSZ 1932. 11. sz. 118. o.

29 Tóth Elemér: A technika fejlődésének befolyása a légi erők alkalmazására. MKSZ 1932. 2. sz.

30 Schwager János: A nappali bombázók harcereje és leküzdhetősége. MKSZ 1932. 4. sz.

31 Baranyi Károly: A légi erők befolyása a hadászatra. MKSZ 1932. 7. sz.

sereggel egymásközt fennálló arányszámokat jelzi. Természetesen ezek a légi-flották állandó veszélyeztetést jelentenek a szomszédos lefegyverzett államokra.”³²

Állításának alátámasztására Szentnémedy a következő repülőgéppállományról számolt be a Népszövetség adatai alapján:³³

Elsővonalbeli repülőgépek (tartalékok nélkül)

Ország	Vadász	Nappali	Éjjeli	Felderítő
		bombázó		
Csehszlovákia	120	20	10	120
Jugoszlávia	120	80	20	146
Románia	60	36	—	188
Magyarország	A békeszerződés folytán: semmi			

Ezek a számok megközelítően reálisnak tekinthetők, más forrásokkal összevetve sem mutatnak lényeges eltérést. Pl. Csehszlovákia esetében, ha figyelembe vesszük a tartalék repülőgépeket is (+291), akkor a fentieket megerősíti az az 1969-ből származó tanulmány, mely szerint az északi szomszéd állam 1933-ban 34 repülőszázaddal rendelkezett.³⁴

Bár a bombázók állománya nem túl nagy, egy védtelen országgal szemben valóban jelentős sikerek elérésére lettek volna képesek.³⁵ Szentnémedy, hogy még elfogadhatóbbá tegye a széles tömegek körében a légifegyverkezés szükségességét, tovább ecsetelgette a veszélyt: „Bizonyos, hogy Magyarország letiprására legfontosabb harceszközként — szinte iskolapélda gyanánt — a légierők ígérkeznek, mert laksűrűsége folytán, közlekedési hálózata, iparának Budapesten való tömörülése és általában a főváros kedvezőtlen katonaföldrajzi fekvése miatt a légitámadások igen hatásosaknak látszanak.”³⁶ Ez az állítás is reálisnak tekinthető, amit ugyancsak alátámaszt egy röviddel később készült tanulmány táblázata (lásd a 457. oldalon).³⁷

Mindebből Szentnémedy azt a következtetést vonta le: „bizonyos, hogy... Magyarország öngyilkosságot követne el, ha nem irányozná figyelmét ennek az érzékenységnak a megszüntetésére, vagyis a védelem és határendszer szabályok gondos tanulmányozására. Kétségtelenül két dolgot kell követnünk: ... légiszuverenitásunk védelmére legalább szerény létszámú légirendőrséget és a légvédelmi eszközök — ideértve a vadászrepülőket is — korlátlan szaporításának engedélyezését is.”³⁸

A szerző utalt bizonyos arányeltolódásra a csehszlovák légierőkön belül a bombázók javára, helyesen látta a rohamos gyarapodást.³⁹ A kisantant államok

³² Szentnémedy Ferenc: A repülés. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933. 48—49. o.

³³ Uo. 74. o.

³⁴ Csima János: Olaszország szerepe a Horthy-hadsereg fegyverkezésében (1920—1941) HK 1969. 2. sz. 297. o.

³⁵ Ezekben az években az álcázott magyar légierő ugyanis „... változatlanul igen kevés, sokféle típust képviselő géppel rendelkezett, melyek harci alkalmazhatósága igen kétséges volt” — állapítja meg Dombrády Loránd az „Adalékok a...” c. idézett cikkének 16. oldalán.

³⁶ Szentnémedy Ferenc: A repülés... i. m. 71. o.

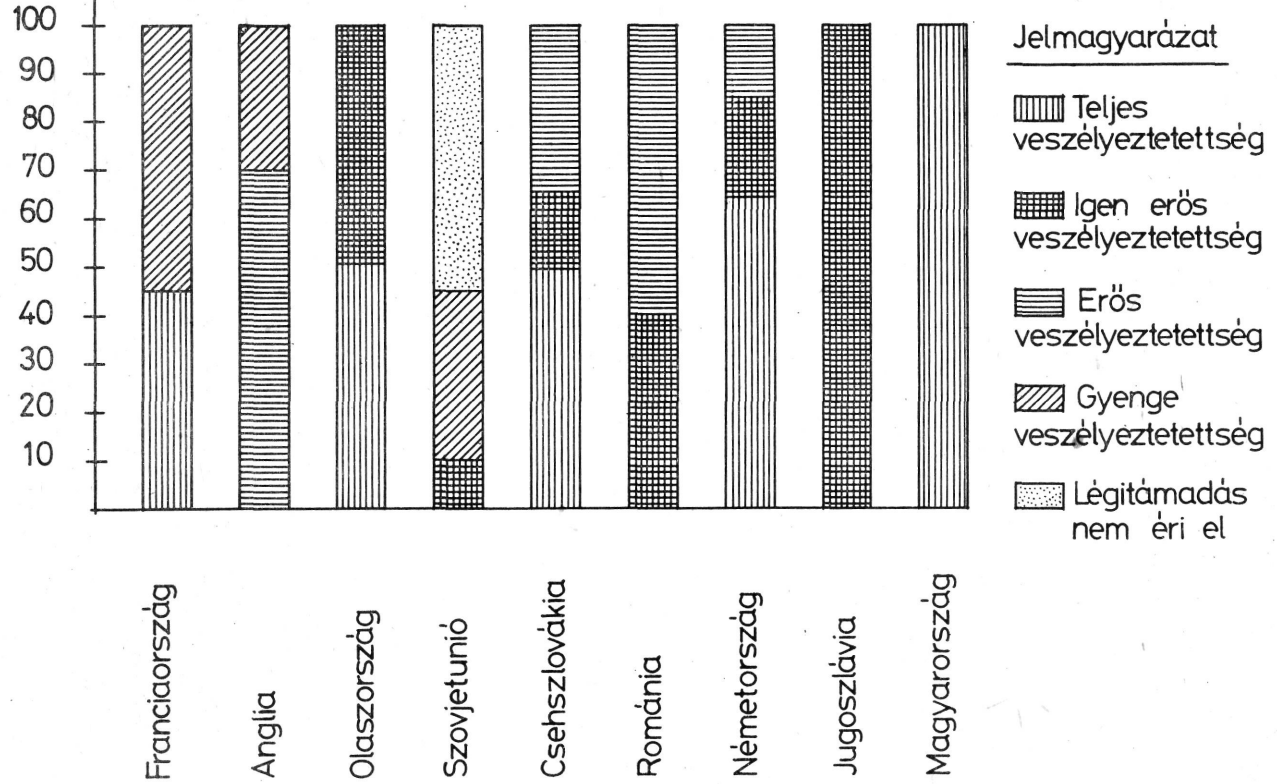
³⁷ Réczey Ferenc: Nemzetközi légi erők. MKSZ 1935. 6. sz. 116. o.

³⁸ Szentnémedy: A repülés... i. m. 74. o.

³⁹ 1934-ben már 18 közel- és 6 távolfelderítő, 15 vadász-, 6 nehézvadász-, 9 közel- és 6 nappali bombázószázad. L.: Peter, Ernst: Die Luftstreitkräfte der Tschechoslowakei. Österreichische Militärische Zeitschrift (a továbbiakban — ÖMZ) 1978. 2. sz. 126. o.

A terület és légiveszélyeztetés aránya

Az ország területe
%-ban

Jelmagyarázat

▬ Teljes veszélyeztetettség

▣ Igen erős veszélyeztetettség

▮ Erős veszélyeztetettség

▨ Gyenge veszélyeztetettség

▫ Légítamadás nem éri el

— s köztük Csehszlovákia — ugyanis ezekben az években a Trianonban megszerzett területeket *mindenképpen megtartani*” akarták az egyre erősödő magyar revíziós törekvésekkel szemben, illetve megakadályozni felfegyverzését! Később, az évtized második felében is csak a nemzetközi helyzetben bekövetkezett — számukra kedvezőtlen — fordulat kényszerére írták alá 1938. augusztus 22-én a bledi egyezményt, ismerték el a magyarok fegyverkezési egyenjogúságát. Ezzel meghiúsult az a törekvésük, hogy továbbra is antant túlsúllyal tartsák féken Magyarországot.

Románia és Jugoszlávia lehetőségeinek értékelésére külön azért nem térek ki, mert maga Szentnémedy is úgy vélekedett, hogy „Románia műszaki fejletlensége... csökkenti a légvédelmet keletről...”, illetve: „Általában Jugoszláviára is vonatkoznak a Romániára elmondottak.”⁴⁰

Az erőfeszítések természetesen nemcsak a tollforgatók, hanem a politikusok körében is egyre fokozódtak. Szentnémedy említett könyve inkább propagandisztikus céllal készült és a tömegekhez szólt. A kormány viszont — a vezérkari főnök állásfoglalásával összhangban — arra utasította 1933. április 20-án a genfi leszerelési konferencián tárgyaló magyar delegáció vezetőjét, hogy a teljes egyenjogúsítás alapján érje el Magyarország számára is a légierő felállításának engedélyezését. A legkisebb kisanant állammal való paritás elérését tűzték ki célul. Így kb. 150 repülőgép (minden 7000 szárazföldi katona után egy repülő-század) rendszeresítésére számítottak.⁴¹

Időközben tovább folyt a vita a szakajtó hasábjain is. Barkász Emil ny. százados⁴² — a későbbi légierő egyik vezető műszaki szakembere — 1933-ban az egy- és többüléses repülőgépek értékét vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy ez utóbbiak mozgatható megfigyelő-géppuskáival nem lehet felvenni a versenyt a merev beépítésű pilótagéppuskával felszerelt, korszerű vadászokkal szemben. Szentnémedy viszont az alacsony támadás jelentőségét, annak a csapatok menetére való hatását részletezte.⁴³ Ugyanezt tette, amikor az ezzel kapcsolatos külföldi véleményeket gyűjtötte csokorba, s kiemelte e támadások sokszorosan nagyobb találati valószínűségét, valamint a földi csapatokra gyakorolt lélektani hatását.⁴⁴ Egy másik helyen a légügyi rovat vezetője a zuhanóbombázásban rejlő lehetőségekre hívta fel a figyelmet.⁴⁵

Jellemző az útkeresésre, a nézetek labilitására, hogy gyakran módosult egyes szerzők véleménye. Ezt bizonyítja maga Szentnémedy is, amikor a fenti nézeteinek kifejtése után pár hónappal ismét borúlátóan ítélte meg a vadászrepülőgép lehetőségeit. Bár az aktív légvédelem elsőrendű eszközeként említette, az egyre növekvő követelményeket látva úgy vélte, hogy a határos vadászrepülés (leküzdés, légvédelem) megoldására idővel a mai együléses helyébe az attól eltérő, nagyobb hatósugarú, sebességű és erősen felfegyverzett, többüléses, nagy géptípus fog lépni.⁴⁶ Mint közismert, a szerzőnek — a douhetizmus által bizonyos mértékig még mindig befolyásolt — eme nézetét nem igazolta a fejlődés, csak a hatóság-, sebesség- és tűzerőnövelés vonatkozásában helyes a meglátása.

Ez évben is folytatódott az indokoltnál nagyobb vita a nappali és éjszakai bombázók alkalmazásáról. Barkász százados, a Barkász-féle bomba-célzókészülék megalkotója, egy rendkívül széles technikai műveltségről tanúskodó, részle-

40 Szentnémedy: A repülés... i. m. 77. o.

41 HL HM Eln. VI. 1. 1933/105 211

42 Barkász Emil: Az egy- és többüléses repülőgépek tűzrendszerének értéke műszaki megvilágításban. MKSZ 1933. 2. sz.

43 Szentnémedy: Menettagozódás — légi felderítés — alacsony támadás. MKSZ 1933. 4. sz.

44 Uő: Az alacsony támadás a külföldi szakirodalomban. MKSZ 1933. 7. sz.

45 Uő: A zuhanóbombázás problémája külföldi megvilágításban. MKSZ 1933. 8. sz.

46 Uő: A vadászrepülés és légvédelem problémái. MKSZ 1933. 10. sz. 119. o.

tes tanulmányban próbált választ adni erre a problémára. Bár „csak műszaki szempontból vizsgálva” az alapkérdést — figyelembe véve a gépágyúk beépítésének közeli lehetőségét —, úgy látta, hogy minden körülmények között a nappali bombázók fejlesztésének kell lehetőséget biztosítani. Azonban, mert a tisztán műszaki szempontok mellett általában a „katonai szempontok” (katonaföldrajzi helyzet, politikai viszonyok, az adott ellenséges ország légvédelmének kiépítettsége stb.) a meghatározóbbak, kompromisszumra kényszerült: „Összevetve ilymódon a műszaki lehetőségeket és a katonai szempontokat, azt a megállapítást tehetjük, hogy a gépágyúkkal felszerelt egységes bombázó sárkány megteremtésével azt a bombázó géptípust nyerjük, mely úgy az együttműködő, mint az önálló célú légi erők nappali, vagy éjjeli bombatámadásainál kiválóan meg fog felelni”⁴⁷ — állította.

Tóth Elemér is részt vett az MKSZ e témában kiírt pályázatán és a „dicsérrel kitüntetett” tanulmányában bizonyos vonatkozásokban Barkász véleményétől eltérő nézetének adott hangot. Ő a bombázókat *alapvetően* a tüzéségi tűzesszűzők hatótávolságán túl elhelyezkedő élő, ill. holt földi célok ellen javasolta alkalmazni, így a szárazföldi erőkkel való együttműködés körülményeit csak nagyon röviden (alacsony támadás) vizsgálta. Bár a nappali bombázást tartotta célszerűnek, kis ország számára — a kisebb veszteség reményében — mégis inkább az éjszakai bombázók fejlesztését javasolta.⁴⁸ Ennek szükségességét külön tanulmányban is kiemelte.⁴⁹

Németh József vkszt. alezredes cikke⁵⁰ 1934 elejéről viszont azért érdemel említést, mert — olasz tanulmányt ismertetve — így szerezhetünk tudomást arról, hogy nem csak bizonyos magyar, hanem egyes olasz katonai körökben is szükségességnek tartották a légierők együttműködését a szárazföldi csapatokkal. Különösen a távol- és közelfelderítésben, a siker kifejlesztésében és az üldözés időszakában tulajdonítottak ennek jelentőséget.

A politikai vezetés is egyre nagyobb figyelmet fordított a repülés ügyének. Minden lehetséges módot megragadott annak érdekében, hogy támogatást szerezzen a légifegyverkezéshez. Így, a Mussolinival tárgyaló Gömbös Gyula részére e tekintetben a következő emlékeztetőt állították össze: „a) Azonnali gyakorlati egyenjogúság vadász és felderítő repülőek egyidejű engedélyezésével. b) Bombázó repülőgépekről legfeljebb az első két év tartamára mondhatunk le átmenetileg.”⁵¹

A vadászalakulatok megteremtését az ország kiszolgáltatottságának csökkentése, a légvédelem aktív elemei megteremtésének igénye sürgette. Ezzel összhangban egyes szerzők⁵² úgy vélték, hogy a vadászrepülő elsődleges feladata a „légi védelmi harc”, amit támadásaival erőszakol ki. Emellett azonban felmerült a *földi harcba való beavatkozás* lehetősége is (a rohamozó gyalogság légi oltalmazása, az ellenséges védelem mélységében a tüzéség által le nem fogható tűzesszűzők pusztítása stb.). E feladatok kapcsán azonban e cikkben is felbukkant az — ezekben az években oly gyakori — „alapvető” kérdés: egy-, vagy kétüléses vadászgép szükséges-e? A szerzők — szemben Barkász korábban idézett véleményével — hangsúlyozták: „Nem lehet kétséges, hogy a kétüléses gép harci értékét a mozgatható géppuskák nagyban növelik.” Éppen ezért a fejlődést a több üléses, több motoros vadászrepülőgépek megteremtésében látták. Nem vették figyelembe, hogy egyrészt a nagy sebesség, nagy géptest jelentős

47 Barkász Emil: Nappali vagy éjjeli bombázás? MKSZ 1933. 11. sz. 128. o.

48 Tóth Elemér: Nappali vagy éjjeli bombázás? MKSZ 1934. 4. sz.

49 Uő: Az éjjeli bombázásról. MKSZ 1936. 12. sz.

50 Németh József: Összműködés a repülőerőkkel a harcászati terén olasz megvilágításban. MKSZ 1934. 1. sz.

51 HL HM Eln. I. 1934/194 769

52 Dr. Borbély Miklós—Szabó János: A vadászrepülőek szerepe a földi és légiharcban. MKSZ 1934. 2. sz.

hátrányt jelent a légi harcban (emelkedés, fordulékonyág), valamint a nagy sebesség, de viszonylag kis lőtávolság a hatásos tűz idejét másodpercekre zsugorítja.

Tóth Elemér éppen ez utóbbi problémát megoldandó vizsgálta — francia vélemények alapján — a vadászgépek tűzereje növelésének a kérdését. Elképzelhetőnek tartotta, hogy azokra különböző úrméretű ágyút szereljenek, aminek következtében nő a lőtávolság és a tűzerő hatékonysága (már egy találat is elpusztíthatja az ellenséget). Ennek ellenére a jövőt nem ebben, hanem abban látta, hogy: „A különféle típusú gépek helyett egységes típusú, légi cirkáló-szerű gépek fognak megjelenni.”⁵³

*

Mint látható, az 1930-as évek első felében a legkülönbözőbb nézetek csaptak össze. Az ismert körülmények következtében azonban ezek csak eszmefuttatások, illetve külföldi tapasztalatok közreadása formájában történhettek. Feltétlen pozitívuma ezeknek az elméleti tevékenység fölpezsdülése, másrészt pedig az a tény, hogy e néhány év alatt is jelentős fejlődés tapasztalható. A kezdeti feltétlen „Douhet-imádat” fokozatos realitássá szelődött, s igyekeztek a tényleges lehetőségeknek megfelelő alternatívákat keresni. Ezek a viták tették lehetővé, hogy a honvédség illetékesei 1934-ben bizonyos konkrét elképzelésekkel rendelkezzenek. Így a németekkel tárgyaló Gömbös Gyula is „a bombázó repgép fajtát illetően olyan többmotoros, nagy lóerejű és erős felfegyverzésű teljes fémkivitelű repgép típus” megválasztását sürgette 1934 nyarán, melynek „a légiharcban a vadászgépektől nincs sokat tartania.”⁵⁴ A Légügyi Hivatal vezetői szintén a több feladatos géptípus hadrendi beállítását javasolták.⁵⁵ Ennek megfelelően a vezérkar főnöke is úgy foglalt állást, hogy: „Az új bombázó repülőgéptypust, teljesítménytulajdonságai és felfegyverzése következtében katonai alkalmazás tekintetében, — egy több feladat ellátására képesített egységes repülőgéptypusként képelem, mely egységesen a közel- és távolfelderítésre és a nappali bombázásra (talán később az éjjeli bombázásra is) alkalmas.”⁵⁶ E mellett mindössze egy nagy sebességű együléses vadász rendszeresítését tartotta célszerűnek. A katonai felső vezetésnek e döntése irányt szabott a további fejlesztési elképzeléseknek, azonban a vitát nem szüntette meg.

A légierő kiépítésével kapcsolatos nézetek (1935—1940)

A német fasizmus nyílt fegyverkezésének bejelentése, általános hadkötelezettségének bevezetése követendő példaként hatott a magyar katonai körökre is. Természetesen Magyarországon mindez nem volt megvalósítható olyan gyorsan, egy csapásra, mint Németországban, de itt is felgyorsult a fegyverkezési egyenjogúsítás kikényszerítésére irányuló tevékenység. Az olasz-, s még inkább az egyre erősödő németbarátságra támaszkodva — amit elősegített az új vezérkari főnökök és helyettesének 1935. márciusi berlini látogatása — kezdetben még titokban, majd egyre nyíltabban fokozták erőfeszítéseiket a korszerű hadsereg és légierő létrehozása érdekében. Ez a folyamat az új fegyvernemmel kapcsolatos vitában, majd a megteremtése során is nyomon követhető.

53 *Tóth Elemér*: Ágyúval felszerelt repülőgépek. MKSZ 1934. 10. sz. 115. o.

54 HL HM Eln. VI. 1. 1934/105 384. (HM Eln. 14.a. — 1934/105 826)

55 HL HM Eln. VI. 1. 1934/105 518/ Lüh. Eln. I. — 1934/55 718)

56 HL HM Eln. VI. 1. 1934/105 518

Németország felfegyverzésének nyilvánosságra hozatala újabb lendületet adott a magyar egyenjogúsítási törekvéseknek is. Berlinből, Rómából, Londonból egymást érték az ezzel kapcsolatos követi jelentések. Belátható távolságba került tehát a régen várt pillanat, s erre fel kellett készülni!

1935 elején ifj. Berkó István főhadnagy⁵⁷ arra figyelmeztette az illetékeseket, hogy egyformán csatlódás érheti azokat is, akik túlságosan nagy, de azokat is, akik a kelleténél kisebb jelentőséget tulajdonítanak az önálló légi hadsereg kérdésének.

Szentnémedy vkszt. őrnagynál is további eltávolodás tapasztalható korábbi fenntartások nélküli douhetista nézeteitől. Arra az önmaga által feltett kérdésre ugyanis, hogy van-e védelem a korlátlan légi háború ellen, már úgy válaszolt, hogy „*ma még határozott igennel, vagy nemmel nem lehet felelni!* Az egyetlen megoldás vagy az általános és egyenlő légi leszerelés, vagy az egyenjogúsítás és józan korlátozás volna. Az előbbi utópia, az utóbbi valószínűleg a célravezető.”⁵⁸

Ehhez a kérdéshez szolt hozzá Hellebronth Gusztáv ny. altábornagy,⁵⁹ aki szerint a légierő fő feladata nem a békés polgároknak, hanem az ellenség légi és földi haderejének, valamint erőforrásainak a minél gyorsabb megsemmisítése. Ezzel összefüggésben sürgette a létfontosságú szervek és intézmények decentralizálását, mert csak ezáltal tehető céltalanná katonailag a légitámadás.

Kistelegdy Ernő főhadnagy cikke⁶⁰ is a douhetizmustól való további eltávolodásról tanúskodik, ugyanis a repülők működésének három területét különböztette meg: az országhatár közelében, a földi erőkkel együttműködve; az ellenséges ország területén az ellenség élőerejének, erőforrásainak pusztítása; saját területen, fontos objektumok védelme. Tehát élesen szemben állt Douhet-val mind a légierő felhasználásában, mind a légvédelem szükségességének elvetésében.

A titkos légierő vezetői is a lehetőségek fokozásában, a megfelelő kötelékek megteremtésében látták alapvető feladatukat. A Légügyi Hivatal vezetője 1935. március 25-én a vezérkar főnökéhez felterjesztett emlékiratában⁶¹ a légierő bizonyos mérvű önállósításán túl nagyobb anyagi erőfeszítést sürgetett. (A katonai költségvetésből csak 6,55%-ban részesedik, míg a csehszlovák 10, a román légierő pedig 31%-ban). Ebben az iratban már megfogalmazódott a légierővel szemben támasztott követelmény is: „A légierő pság. (parancsnokság — Sz. M.) végcélul azt tűzte ki maga elé, hogy a minket környező kisentete-államoknak legalább egyikével szemben komoly ellenségként léphessünk fel.” Ezért a felderítőerőket csak a legszükségesebb mértékben, a „túlnyomórészt passzív szerepre hivatott” (?) vadászokat pedig „mértékteljesen” szándékozták fejleszteni. A tényleges erőfeszítéseket a bombázókötelékek korszerűsítésére és gyarapítására javasolták koncentrálni, amelyekkel „a hadműveletek általános megkezdése előtt önállóan, majd a földi seregtestekkel szoros együttműködésben ohajtunk a döntés kiküzdéséhez hozzájárulni.” Az ezt megelőző évek vitáinak, eszmefuttatásainak kvintesszenciája így öltött testet a hadászati elképzelésben.

Ezt a felfogást tükrözte az 1935/36. évi szervezési intézkedés is⁶², amely 3—3 közelfelderítő- és vadász-, valamint 4—4 nappali és éjszakai bombázószázaddal számolt. Sőt még ezt az elképzelést is rövidesen túllépték. Győrffy—Bengyel

57 Berkó István: Olaszország és az önálló légi háború. MKSZ 1935. 2. sz.

58 Szentnémedy: Van-e védelem a korlátlan légi háború ellen? MKSZ 1935. 7. sz. 108. o.

59 Hellebronth Gusztáv: A légi háború és a védekezés módjai. MKSZ 1935. 8. sz.

60 Kistelegdy Ernő: A repülők alkalmazása. MKSZ 1935. 9. sz.

61 HL HM Ein. 1. a. 1935/105 154

62 HL HM VI. 1. 1935/110 000

Sándor tábornok, anyagi csoportfőnök ugyanis arról tájékoztatta november 21-én Somkuthy altábornagyot, a vezérkar főnökét, hogy a miniszterelnök jóváhagyta a légierő fejlesztési tervét. Ez 3 közfelderítő, 3 távolfelderítő, 4 nap-pali bombázó-, 3 vadász-, valamint egy 5+2 gépes „nagy akciórádiuszú és nagy teherbírású légitörkáló rep. század” (sic!) megteremtését foglalta magában. Ezt az elképzelést szándékoztak alapul venni a beszerzésnél és anyagbiztosításnál.⁶³ Az elhatározást rövidesen tettek követték. Az anyagi csoportfőnöknel 1936 márciusában lezajlott értekezlet anyagának tanúsága szerint 24 millió márka értékben rendeltek repülőgépeket: 36 db Heinkel „He—46”-os közel- és 18 db „He—70”-es távolfelderítőt, ill. könnyűbombázót, valamint 66 db Junkers „Ju—86”-os bombázógépet, majd a későbbiekben még 3 db „Ju—52” forgalmi és 67 db iskolagépet, közel 30 millió márka összegben.⁶⁴ Ugyancsak 1936-ban tett javaslatot a Légügyi Hivatal vezetője a vezérkar főnökének — aki ezt támogatta — 52 db Fiat „CR—32” együléses vadászgép beszerzésére, majdnem 18,5 millió líra összegben.⁶⁵ Tehát — a döntésnek megfelelően — a megrendelésekben a bombázók voltak túlsúlyban, s ebből is érzékelhető, hogy milyen feladatokat szántak a hivatalosan még nem is létező légierőnek. Ezeket az erőfeszítéseket az általános európai fegyverkezés indokolta.

A környező államok légierője 1937-ben a következőket foglalta magában:⁶⁶

Ország	Feld.	Vad.	Neh. bo.	Köz. bo.	Össz.	Rep. gép össz.	Személyzet	
	rep. század						Tiszt	Legs.
Csehszlovákia	24	21	9	6	60	1300	800	6 800
Jugoszlávia	21	10	9	9	49	900	800	8 000
Románia	10	12	3	3	28	800	600	10 000
Összesen:	55	43	21	18	137	3000	2200	24 800

Ekkora légierő ellen — még ha nem is minden repülőgép tartozott a legkorszerűbbek közé — csak nagyon jól szervezett, felszerelt és kiképzett légierő lehetett volna eredményesen szembe állítani, márpedig ilyenell Magyarország nem rendelkezett. Nem beszélve arról, hogy e repülőkötelekeket a környező államok folyamatosan korszerűsítették az elkövetkező években. „Németország és Európa más államainak 1935-től megkezdődő újrafelfegyverkezése láttán, amikor fokozódott a feszültség, Jugoszlávia megerősítette légierőjét... ehhez új gépeket rendelt Németországtól, Angliától és Olaszországtól.” Ennek megfelelően 1938 végén 3 repülődandárba tartozó 9 repülőezreddel rendelkezett.⁶⁷

Csehszlovákia is nyitott szemmel figyelte az eseményeket: a spanyol polgárháború (1936—1939) a csehszlovák vezérkarnak megmutatta a hatásos bombázó-repülő hiányából fakadó gondokat. Ezért a Szovjetuniótól beszerezték az akkoriban legmodernebb bombázó, az A. N. Tupoljev által tervezett „SB—2” (cseh megnevezése „B—71”) licencét, amiből 111 db-ot gyártottak.⁶⁸

Azonban nemcsak ez indokolta a magyar légierő fejlesztését! A csehszlovák kormány számára egyre kedvezőtlenebbé váló nemzetközi helyzetben előbb a

63 HL HM Eln. VI. 1. 1935/105 575

64 HL HM Eln. VI. 1. 1936/105 135 és 1938

65 HL HM Eln. VI. 1. 1936/105 074

66 *Szentnémedi*: Visszapillantás a légügy múlt évi fejlődésére. MKSZ 1938. 1. sz. 124. o.

67 *Peter, Ernst*: Die Luftstreitkräfte Jugoslawiens. ÖMZ 1979. 2. sz. 124. o.

68 *Peter, Ernst*: Die Luftstreitkräfte der Tschechoslowakei. ÖMZ, 1978. 2. sz. 128. o.

magyar, majd később a német határ mentén állandó erődítési elemek kiépítésével igyekezett az országot támadás ellen biztosítani. Az erődöket külön erődalakulatok tartották megszállva, mint azonnal alkalmazásra kész egységek. „A határnak ilyen megerősítése nagy erőgyarapodást jelent.” — állapította meg a korabeli szakember.⁶⁹ De ettől függetlenül is, az 1939 elején 700 ezer fős cseh-szlovák hadsereg jelentős erőt képviselt.⁷⁰

Hasonló mondható el a másik két szomszéd államról is. Mind Romániában, mind Jugoszláviában külön határvédelmi alakulatok álltak rendelkezésre, amelyeket már békében is ugyancsak magas létszámon tartottak.

Ezen erődrendszerek áttörésének elősegítése, a siker kifejlesztése terén fűztek a magyar katonai vezetők komoly reményeket a légierő, s ezen belül is a bombázók tevékenységéhez. Ennek szellemében fogalmazódtak meg a Légügyi Hivatal számára a vezérkari tiszteknek az 1937. évi hadgyakorlatokkal kapcsolatos tapasztalatai, melyek lényege: az előkészítő munkában nagyobb mértékben vegyen részt a LÜH; a seregtestekhez állítsanak be repülő szakközlegeket; felül kell vizsgálni a repülő-harceljárást, mert bár megindultak az előmunkálatok, nagyobb súlyt kell fektetni a repülőök egyéni teljesítményére.⁷¹

A spanyol polgárháború tapasztalataiból is az együttműködés szükségességére voltára utaló következtetésre jutottak egyes szakírók: „a légierőnek a földi csapatokkal együtt kell működniük, és azok csak akkor bíznak a repülőökben, ha azok minél nagyobb számban vesznek részt a csatában.”⁷² Emellett sürgették a bombázók sebességének növelését, valamint e kötelek vadászvédelmének biztosítását.

Érdekességként meg kell említeni — talán először itt fordult elő, s majd a későbbi években egyre gyakrabban —, hogy az ember szerepét jóval a technikai színvonal jelentősége fölé emelték. Tóth őrnagy így fogalmazott: „Ma nem az anyag minősége játszik döntő szerepet, hanem a pilóta értéke és a bevetett gépek száma.”⁷³ Egy másik vélemény szerint: „Míg a katonának helyén van az esze és a szíve, hazája védelmében övé lesz a döntő szó és nem a technikaé.”⁷⁴ Horthy István szerint: „... a magyar repülőök száma és kiválósága határozza meg a jövőben Európában, mint egyik legfontosabb tényező, helyzetünket, biztonságunkat és szavunk súlyát.”⁷⁵ Ismét mások szerint: „Hiába van a sok löveg, géppuska, repülőgép és ezernyi más harceszköz... Ezekkel alig tudjuk az ellenség ellenállását megtörni... Férfias kiállással, rámenéssel, közvetlen közelből vívott harccal tudjuk csak akaratomat rákényszeríteni az ellenre...”⁷⁶ Azt azonban világosan kell látni, hogy ezek a megállapítások a katonai szaksajtóban jelentek meg, alapvetően propagandisztikus céllal! A valóságban nem a technika lebecsüléséről van szó, hanem éppen arról, hogy a szakírók ekkor döbbsenek rá a gyakorlati gondokra, a felfegyverzés nehézségeire, gyakran megoldhatatlan problémáira. A katonai vezetés egy percre sem becsülte alá a korszerű technika jelentőségét, s komoly erőfeszítéseket is tett azok előteremtése érdekében. Az viszont más kérdés, hogy ennek kapcsán túlértékelték úgy a hazai gyártást, mint a külföldi beszerzés lehetőségeit.

Azonban a túlzások ellenére is folytatódott az elméleti tevékenység a háború kirobbanását közvetlenül megelőző években a légierő helyének, szerepé-

69 *Stirling László*: Elgondolások a korszerű hadviselésről. MKSZ 1939. 6. sz. 5. o.

70 Magyarország külpolitikája 1938—1939. Összeállította és sajtó alá rendezte: Ádám Magda. Budapest, 1970. 677. o.

71 HL HM Eln. VI. 1. 1938/2209

72 *Tóth Elemér*: Légiháború Spanyolországban. MKSZ 1937. 6. sz. 104. o.

73 Uo.

74 *Godó Ágnes—Sztana Béla*: A Horthy-rendszer katonai ideológiája. Budapest, 1965. 57. o.

75 *Dr. Keresztes Károly*: Légi imperializmus. Budapest, 1943. 7. o.

76 *Dr. Bán Mihály—Dr. Rakolcai László*: Korszerű honvédelem. Budapest, 1941. 159—160. o.

nek meghatározása érdekében. Padányi Jenő vkszt. százados például az évtized háborúinak (japán—kínai, Gran Chaco, olasz-abesszín, spanyol polgárháború) tapasztalatai alapján arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy: „Azt hisszük, legközelebb járnak az igazsághoz azok, akik a légierőket sem nem értékelik le, sem nem becsülik túl, hanem a repülőgépekben, a többi harceszközök, vagy fegyvernemek mellett a hadvezér részére egy rendkívül hatásos eszközt látnak.”⁷⁷

Ugyancsak a spanyol polgárháború tapasztalataiból vont le Szentnémedy olyan — az eddigi állásponttól meglehetősen eltérő — következtetést, hogy bármennyire vonzzák is a nagy városok a bombázókötélékeket, az erélyes védelem és a lakosság kitartása meghiúsíthatja az ellenség elképzeléseit.⁷⁸

Érdekes változást jelez az a tény is, hogy a légügyi rovat 1937. évi pályázatán a földi erőkkel való együttműködés problémáit boncolgató tanulmány-nyal lehetett részt venni.

Tóth Elemér őrnagy — a pályázat nyertese — úgy vélte, hogy a repülők által elérhető hatást leggazdaságosabban a bombázók fejtik ki, a vadászok fő feladatát pedig az ellenséges légitvekenység elhárítása képezi. Megítélése szerint a mozgósítás időszakában a bombázó repülők alapvető feladata a közlekedési csomópontok, felvonulási útvonalak lefogása, s *csak ezek után* az ellenséges repülőterek elleni csapás. A dandárokba összefogott bombázó erőket a fővezérségnek tartotta célszerűnek alárendelni, a légierők parancsnokán keresztül. A vadászokat is közvetlenül a főparancsnok alárendeltségében javasolta alkalmazni, elsősorban az ellenséges bombázók elleni harcra, másodsorban pedig a saját bombázók oltalmazására.

A hadműveletek alatt viszont a bombázók fő feladatának az ellenség szárazföldi csapatai és azok utánpótlási vonalai ellen végrehajtott csapásokat tekintette. „Ott lesz a légi erők harcának is a súlya, ahol a földi harcok súlya van” — állapította meg.⁷⁹ Ebben az időszakban célszerűnek látta az erőket osztály-, illetve századkötelékben alkalmazni.

Szervezési kérdéseket boncolgatva Tóth úgy foglalt állást, hogy kis állam is fokozhatja — nagyobb anyagi megterhelés nélkül — a repülőszázadok számát, ha a meglévő alakulatokat kétszer annyi hajózó- és szerelőszemélyezettel látja el, mint amennyi egy századhoz kell. Ezáltal ugyanazt az alegységet kétszer annyi időre lehet bevetni. Ekkor még nem láthatta a szerző azt a később égető problémát, hogy még a meglévő alakulatok számára sem tudták biztosítani a megfelelő állományt. Nem beszélve arról, hogy a technika sem bírta volna a kétszeres igénybevételt!

Az említett 1937. évi pályázat II. díját nyert Adonyi Ferenc főhadnagy szerint a „*hadászati döntést a jövő háborújában is a földi erők hozzák meg, a légi erők nagyon is hatásos támogatása mellett*. A kitűzött hadászati cél sikeres eléréséhez a földi és légi haderőknek... legszorosabb együttműködése szükséges.”⁸⁰ Úgy vélte, hogy ennek a közös tevékenységnek a háború első percétől az utolsóig tervszerűnek kell lennie.

Újszerű a munkájában, hogy bár „kivételes”-nek ítélte meg, mégis lehetségesnek találta a vadászok alkalmazását alacsony támadások végrehajtására. Ez azért hangsúlyozandó, mert mint korábban láttuk, az illetékesek döntően csak passzív szerep betöltésére tartották alkalmasnak a vadászokat. Ugyancsak helyesen ítélte reménykeltőnek a csatarepülők lehetőségeit. Az alacsony támadás lényegét a terep változásait kis magasságban követő észrevétlen előnyomulás-

77 *Padányi Jenő*: Korlátlan légiháború? MKSZ 1937. 8. sz. 116. o.

78 *Szentnémedy*: Bombavetések gyakorlati hatáseredményei. MKSZ 1937. 7. sz.

79 *Tóth Elemér*: A földi erőkkel való helyes együttműködés problémája. MKSZ 1938. 4. sz. 118. o.

80 *Adonyi Ferenc*: A földi erőkkel való helyes együttműködés problémája. MKSZ 1938. 6. sz. 121. o.

ban, a meglepésszerű rácsapásban, bombázásban, s az azt kiegészítő hatalmas géppuskatűzben látta.

A szervezési sorrendre a következő javaslatot tette: felderítők; csatarepülők és a legszükségesebb vadászapülők beállítása (ez utóbbiak „szükségszerűen” a honi légvédelmet is elláthatják); külön a Fővezérség, vagy az Országos Légvédelmi Parancsnokság alárendeltségébe tartozó vadászrepülő; s végül a nagy teljesítményű bombázók. Ezzel a véleményével tehát jelentősen eltért az akkori hadászati elképzelésektől, a légierőnek szánt feladatoktól.

A szárazföldi és légierők viszonyáról, együttműködéséről Szentnémedy vk. (vezérkari) alezredes is véleményt nyilvánított.⁸¹ A légierőnek a haderő keretébe való beilleszkedését, a vezetés és alárendelési viszony kérdését vizsgálva megállapította, hogy az önállóság nem fejlődhet a légierők öncélú, külön háborújához. Csakis a legfelső vezetés kezében képezhetnek olyan különleges és hatásos erőt, amely annak szándékai szerint hol szoros együttműködésben a földi erővel, hol pedig időben és térben ezektől függetlenül kerül alkalmazásra, messze fekvő, távoli célok ellen.

Ha további eszmefuttatását nézzük, még szembetűnőbb a szerző véleményének eltérése korábbi meglátásaitól. Túl azon, hogy e cikkében világosan rámutatott arra, hogy a légi és szárazföldi hadműveleteknek kölcsönhatásban — Szentnémedy szavaival „összekötésben” — kell lenniük egymással, a két haderőnem közé egyenlőségi jelet (!) tett. „A két haderőrész a szárazföldön *együttesen képezi* (kiemelés tőlem — Sz. M.) ... a korszerű hadviselési eszközt. Sohasem képez azonban az egyik a másik nélkül olyan hadviselési eszközt, amellyel a háborút meg lehet nyerni.”⁸²

Mint látható, Szentnémedy véleménye sokat változott a 30-as évek elejéhez képest. A külföldi légi hadgyakorlatok és a háborúk tapasztalatai segítettek neki meglátni a légierő tényleges lehetőségeit, alkalmazásának célszerű módjait. Ugyancsak sokat jelentett helyes látásmódja kialakításában az, hogy a légierő vezérkari főnökeként (1938. 03. 15-től) a valóság, a tényleges lehetőség, józanítólag hatott rá.

Feketehalmy—Czeydner Ferenc vk. ezredes (1935—38-ban a légierő vezérkari főnöke, 1938. 03. 15-től légügyi csoportfőnök) is úgy látta, hogy aki lemond a légierő alkalmazásáról, az a győzelmet kérdőjelezi meg. A földi csata gyújtópontjában létjogosultsága van a repülőnek. Mint vezérkari tisztnek, a szovjet mély hadművelet elméletéről is lehettek ismeretei, mert, ahhoz hasonlóan, a légierőtől várta az ellenség védelmének *teljes mélységben* való lefogását. „Ha legalább 10 km szélességben (ez hadtest támadási sávnak felel meg — Sz. M.) és teljes mélységükben legázoljuk az ellenség élő erőit és tüzgépeit, akkor remélhető, hogy zömünk még aznap 20 km mélységű tért foglal (ez egyenlő a harcászati mélység áttörésével — Sz. M.), ami a jól indult döntő műveletnek kritériuma.” — írta.⁸³ Valóban, a II. világháborút közvetlenül megelőző időszak korszerű elvei szükségesnek ítélték a harcászati mélységnek a hadművelet első napján való áttörését, ez azonban a háború éveiben — minden ez irányú erőfeszítés ellenére is — csak elvétve fordult elő. Sokkal inkább a hadművelet 2—3. napján volt megoldható.

Összességében Feketehalmy—Czeydner a kis magasságból támadó „repülő falanx” összefogott bombázásait, a szárazföldi csapatokkal való együttműködést tartotta döntőnek.

Hrussoczy Győző ny. alezredes is annak a véleményének adott hangot, hogy

⁸¹ Szentnémedy: A légierők és a többi fegyvernemek kölcsönviszonya. MKSZ 1938. 7. sz.

⁸² Uo.

⁸³ Feketehalmy—Czeydner Ferenc: Tömegtámadások a gyakorlatban. MKSZ 1938. 3. sz. 115. o.

a győzelem legszámottevőbb tényezője a légierő, ezért ezt mindenkor a legmegfelelőbbben kell alkalmazni, s már békében kiépíteni. „Különösen fontos... a légierők szerepe a háború első szakaszában és olyan országokkal szemben, melyek határait már békében bevehetetlennek látszó erődítmények sora lezárja, ami a földi erők részére a meglepetést, a megelőzést, a »lerohanást« az átkarolást lehetetlenné teszi.”⁸⁴ Nem lehet nem észrevenni a sorok között meghúzódnó nyílt utalást a környező államok határai mentén kiépített erődrendszerekre. Bár a szerző elsősorban Csehszlovákiára gondolt cikkének megírásakor, a történelem kereke azonban gyorsabban forgott, mint a nyomdagépeké. A megjelenés idejére — 1938. december — az első bécsi döntés már megoldotta ezt a részkérdést, de érvényes maradt a többi kisantant állam vonatkozásában.

Időközben döntő fordulat következett be a nemzetközi helyzetben, s ennek következtében a légierő fejlesztésének lehetősége terén is. A kisantant államok — a kényszerítő nemzetközi körülmények hatására — 1938. augusztus 22-én Bledben hozzájárultak Magyarország felfegyverzéséhez. Ezzel nyíltan lehetett folytatni a korábban megkezdett munkát. Ettől az időtől a honvédségi ügyiratokban is megszorodtak a légierővel kapcsolatos állásfoglalások. Így az egyik 1938. június 2-i aktából kitűnik, hogy a honvédelmi miniszter „elsősorban alacsony támadásra alkalmazható” könnyűbombázó repülőgépek beszerzését tartotta szükségesnek.⁸⁵ Ez teljes mértékben összhangban állt az akkori hadászati tervvel.

A légierő és a szárazföldi csapatok együttműködését szándékozta elősegíteni a Légügyi Hivatal azzal is, hogy 1938 őszén nagyszabású légi hadgyakorlatot rendezett. Célként a légi- és szárazföldi erők együttműködésének szemléltetését; a bombázások begyakorlását, valamint közös repülő-légvédelmi gyakorlat megtartását tűzték ki, különös tekintettel Budapest légvédelmi helyzetére és a légierő korszerű harceljására.⁸⁶ A vezérkar főnöke egyetértett az elképzeléssel, de elrendelte, hogy ki kell próbálni a légierő „közreműködését” az erődítések leküzdésében is.

Ebből az anyagból tehát egyértelműen kitűnik, hogy bármiről is vitatkoztak a szakirodalomban, a felelős katonai vezető szervek — az ország lehetőségei, a kialakult politikai és katonai viszonyok, az expanzív célok figyelembevételével — a szárazföldi csapatokkal együttműködni képes, az erődrendszerek rombolására alkalmas légierő létrehozását tűzték ki továbbra is célul, összhangban az 1935. évi döntéssel.

Hasonló alapállást tükröz a honvédség főparancsnokának az 1938—39. kiképzési évre vonatkozó kiképzési rendelete is.⁸⁷

Ebben az augusztus 22-én kelt okmányban a következőkben rögzítették a *repülő kiképzés feladatait*: ködrepülés; a légvédelemmel való együttműködés; különmemű-repülőegységek együttműködése; a közelfelderítő századok kiképzési intézkedéseit a légierő parancsnokság a hadtestparancsnokságok után adja ki.

A *repülőekkel való együttműködést* a honvédség főparancsnoka igen költségesnek vélte, ezért csak abban az esetben tartotta lehetségesnek repülőek együttműködésre való alkalmazását, ha az eredmény teljes mértékben hasznosítható. Ugyanakkor szükségesnek ítélte, hogy mind a repülőgyakorlatok, mind a kiképző repülések során állandóan gyakoroltassák a felderítést. A repülő-kihelye-

84 *Hruszóczy György*: A légi erők hadászati alkalmazásáról. MKSZ 1938. 12. sz. 104. o.

85 HL Vkf. Eln. 1. 1938/2632

86 HL Vkf. Eln. 1. 1938/3164 (2722)

87 HL Vkf. Eln. 1. 1938/3113

zéseket, áttelepüléseket is csak abban az esetben engedélyezte gyakorolni, ha ennek költségei arányban állanak az „elérendő” tanulságokkal.

Elrendelte viszont, hogy az első kiképzési időszak folyamán minden repülő-állomáshelyen és a hadtestparancsnokságok által fontosnak tartott helyőrségben repülőbemutatókat kell tartani a katonák, leventék, cserkészek és iskolások részére.

A lehetőségeket kutatva egyelőre időszerűtlennek tartották a gázbombák alkalmazását — bár a Haditechnikai Intézetnek (HTI) 1939. 04. 01-re be kellett fejeznie ez irányú kísérleteit —, viszont célszerűnek vélték a ködösítő készletekkel történő gázpermetezést romboló- és repeszbombákkal kombinálva.⁸⁸

A honvédség vezetői szükségét látták annak, hogy a légierővel kapcsolatos nézeteiket a megfelelő szabályzatokban is rögzítsék. Így a vkf. 6. osztálya a gyakorlati repülőszabályzatok átdolgozását tervezte, s ehhez kérte 1938 augusztusában a vkf. 1. osztály irányelveit. Ennek megfelelően *általános és legfontosabb követelményként* rögzítették, hogy a légierők a földi erők harcát „elsősorban *közvetlenül* támogassák. Ezen általános követelmény szellemének kell az egész kiképzést áthatnia.”⁸⁹

A követelmények részletezésekor az alábbiakat emelte ki a vkf. 1. osztály:

- a) A bombázóerők legyenek képesek a gyalogsággal való együttműködésre (támadás előkészítése, kísérése, az üldözésben való részvétel során), valamint kötelékben és egyenként alacsony támadások (géppuskával és bombával) végrehajtására.
- b) A vadászterők mind a hadművelleti területen, mind a hátszágban a földi és légierők biztosítását célozzák, ennél fogva elsősorban *aktív* légvédelmi feladatok végrehajtására jönnek tekintetbe, de legyenek alkalmazhatók földi célok ellen is (alacsony támadás géppuskával).
- c) A közfeldерítő osztályok úgy legyenek kiképezve, hogy felderítésen kívül a földi erők harcát közvetlenül támogathassák.

Az ebben az okmányban foglaltak is teljes mértékben összhangban voltak az előbbieken kifejtett revíziós célokkal és lehetőségekkel, valamint a vezérkar elgondolásaival. A vadászok aktív légvédelmi feladatainak hangsúlyozását aláhúzhatta az a tény is, hogy Csehszlovákia 1938-ra kiépített egy 1200 repülőgépből álló légierőt,⁹⁰ amelyet semmilyen körülmények között nem lehetett lebecsülni! A vezérkar korábbi állásfoglalásához képest mindössze annyi a változás, hogy kezdték felismerni a vadászok egyéb lehetőségeit (alacsony támadás) is, bár ebben korántsem következetesek.⁹¹

A közfeldерítőekkel kapcsolatos elvárások teljesítését bizonyos mértékig elősegítette az a tény, hogy a hazai ipar állította elő e gépeket, másrészt pedig a háború során a „szükség” valóban ki is kényszerítette, sőt még bővítette is a feladatkört. A gyakorlati tapasztalat íratta egy pilótával 1942-ben: „*a közfeldерítő a háború mindenese*. Feladatai közé tartozik: ... harc- és harcászati felderítés, ... hadászati felderítés, ... alacsony és magas bombázás, ... alacsony támadás.”⁹² Ennyire összetett feladatra azért mégsem gondolhattak 1938-ban a fenti irányelvek megfogalmazói!

A rohamosan változó nemzetközi politikai helyzetben azonban a megítélések is gyakran módosultak. Sónyi Hugó gyal. tábornok, a honvédség főparancsno-

88 HL Vkf. Eln. 1. 1938/2888

89 HL Vkf. Eln. 1. 1938/3111

90 *Sárhídi Gyula*: A repülőgépipar helyzete és teljesítményei Magyarországon a második világháború időszakában. Repülés, 1978. 5. sz. 12. o.

91 Werth tábornok október 1-én pl. a vadászokkal szemben csak a légitámadások elhárításának képességét támasztotta követelményként. HL Vkf. Eln. 1. 1938/3760

92 *Bodó Miklós*: Felderítő repülés a szovjet elleni háborúban. MKSZ 1942. 7. sz. 107. o.

ka ugyanis már 1938. augusztus 24-én olyan javaslattal fordult a vezérkar főnökéhez, hogy ne két, hanem három távolfelderítő osztályt állítsanak fel, „mivel előreláthatólag több arcvonalon kell a haderőnek harcolni.”⁹³

Az ősz folyamán jelentős vita bontakozott ki a légierő szervezeti továbbfejlődéséről. A polémiát Horthy 1938. december 28-i döntése zárta le: a Magyar Kir. Honvéd Légierőt 1939. január 1-i hatállyal (szervezetileg) önállósította.⁹⁴ Ez újabb lehetőségeket teremtett az elméleti tevékenységhez, hiszen meg kellett találni az új helyzetnek legjobban megfelelő szervezeti kereteket, alkalmazási módokat.

1939-ben talán túlzottan is fellendült a kísérletező kedv, a légierőket egyre gyakrabban alkalmazták a különböző fegyvergyakorlatokon, ami arra készítette Bartha Károly honvédelmi minisztert, hogy 1961-ig (!!) rendezze a fegyvergyakorlatok kérdését. Ennek lényege, hogy ezek ideje egyenként 6 hét évente, de összesen sem haladhatja meg a 24 hetet.⁹⁵ Természetesen itt nem egyszerűen a lehetőségekkel való visszaélést kell látni a csapatparancsnokok részéről, hanem — minden bizonnyal — az egyre feszültebb politikai légkörben igyekeztek kiismerni az új fegyvernemmel való együttműködés módozatait. Bartha sem ezt ellenezte, hanem a „dömping”-et, az átgondolatlan igénybevételt.

Az 1939. június—szeptemberre vonatkozó kiképzési intézkedésben „vezér-elv”-ként határozták meg a légierő részére, hogy a repülőszázadoknak bármely évszakban minden feladatot eredményesen teljesíteniük kell.⁹⁶

Az illetékes szervek igyekeztek ezt az általános megfogalmazást konkretizálni. Így pl. az alárendeltjei elé állított alapvető kiképzési feladatok teljesítése érdekében a Honvédség Főparancsnokságának kiképzési osztálya 1939 júliusában célszerűnek tartotta annak ismételt hangsúlyozását — hiszen a feladat Románia irányában változatlan volt —, hogy a felderítőrepülő-kötelékeket gyakoroltatni kell a műszaki munkálatok és erődítések felderítésében, illetve a szárazföldi parancsnokokat a repülőfelderítés eredményeinek felhasználásában.⁹⁷

A több éve tartó elméleti munka, a különböző tanulmányokban rögzített elképzelések tehát fokozatosan testet ölthettek, a gyakorlatban kipróbálásra kerülhettek. Most már legális légierő birtokában zavartalanul ellenőrizhették a nézetek helyességét. Természetesen azt, hogy milyen kérdéseket vizsgáltak elsősorban, alapvetően meghatározta az éppen fennálló nemzetközi helyzet, s az annak megfelelő hadászati elképzelés. 1939-ben első számú potenciális ellenséggé Románia lépett elő. Így természetes, hogy katonai vezető körök továbbra is nagy jelentőséget tulajdonítottak a bombázó erők felkészítésének. A kialakult helyzetben a vkf. 1. osztály szükségesnek látta, hogy „német mintára olyan gyakorlótábor létesüljön, amely lehetővé teszi egyrészt nagyobb bombázó kötelékek éles gyakorlatait, másrészt légvédelmi lőtérül is szolgál.” A kiválasztás és kiépítés szempontjait az határozta meg, hogy „konkrét esetben a saját és az együttműködő hatalmak légi erejének kiindulási alapul szolgálhasson.” S az sem tekinthető — az előbb vázoltak következtében — véletlennek, hogy az osztály azt javasolta a vezérkari főnöknek: kérje fel a honvédség főparancsnokát, hogy a légierő parancsnoka bevonásával a fenti célból a *Hortobágyon* végeztessen szemrevételezést.⁹⁸

A felkészülést célozta az is, hogy 1939. augusztus 22—31. között Környén vasútvonalrombolási és helyreállítási gyakorlatot hajtottak végre, a követ-

93 HL Vkf. Eln. 1. 1938/3124

94 HL Vkf. Eln. 1. 1938/3826

95 HL Vkf. Eln. 1. 1939/4100

96 HL Vkf. Eln. 1. 1939/3933

97 HL Vkf. Eln. 1. 1939/4276

98 HL Vkf. Eln. 1. 1939/3668

kező vizsgálati szempontok alapján: különböző felépítésű pályák érzékenysége a repülőátadással szemben; műtárgyak érzékenysége különböző (10—250 kg-ig) nagyságú és gyújtóberendezésű bombákkal szemben; műtárgyak érzékenysége műszaki védőberendezéssel való ellátása esetén; gördülőanyag érzékenysége romboló- és gyújtóbombákkal szemben; gázbombák (!) hatása a helyreállítás késleltetésére; légvezetékek és földkábelek érzékenysége; nyílt vonalak és műtárgyak bombázásánál kívánatos repülő-harceljárás, bombafajta, -súly és gyújtóberendezés; szükséges helyreállítás mérve.⁹⁹

Miközben a katonai felső vezetés a gyakorlatok keretei között próbálta tisztázni a bombázóerők lehetőségeit, a szakírók is újabb és újabb cikkekben, tanulmányokban igyekeztek megadni a helyes választ.

Nagy Béla főhadnagy¹⁰⁰ pl. a távolbombázás szempontjából vizsgálta a kis állam lehetőségét, természetesen a szomszédos államok relációjában. Douhet nézeteit szembesítette az eddigi háborúk tapasztalataival, eredményeivel, valamint ezeket a kis ország szűkös adottságaival. Arra a megállapításra jutott, hogy mindig a „szegény ember vízzel főz” elve érvényesül, s így nem valószínű, hogy képes jelentősebb távolbombázó erőket kikülöníteni. Sokkal inkább azt tartotta elképzelhetőnek — s a későbbi toldozgató-foldozgató gyakorlat éppen ezt igazolta —, hogy különböző repülőgépeket a századoknál tesznek alkalmazású ilyen feladatokra (pót-üzemanyagtartály felszereléssel).

Időközben azonban kitört a német—lengyel háború, kezdetét vette a II. világháború. Most már háborús viszonyok között nyílt mód a légierő lehetőségeinek kutatására, még akkor is, ha ebben a hadjáratban jelentősen eltérő erők csaptak össze.

A háborús tapasztalatszerzés szükségességét érezve, alig egy hónappal a háború kirobbanása után, 1939. október 2—14. között Csataj Lajos tábornok vezetésével egy háromtagú bizottság járt Lengyelországban. A légierők alkalmazásával kapcsolatos alapvető tényeket a következőkben rögzítették:¹⁰¹

- bebizonyosodott, hogy a repülés mai fejlettsége mellett a korszerű haderő olyan hatalmas fegyvert jelent hivatott vezető kezében, hogy a légi haderő döntő fontosságú hatásával nem számoló hadvezetés a legnagyobb katasztrófának teheti ki magát;
- a döntő fölény nemcsak a számbeli túlsúlyból adódott, hanem a légierő „jellegének jobban megfelelő” alkalmazásból;
- döntő a meglepetésszerű bevetés, a tökéletes légi felderítés;
- „Érdekes és talán a mi nézeteinkkel bizonyos fokig ellenkező a német légierő és földi hadsereg közötti alá- és fölérendeltségi viszony szabályozása. A *feld.* (felderítő — Sz. M.) *rep. kötelékek*, amelyek békében egyáltalán nincsenek alárendelve a földi seregtesteknek, *háború esetén az illető seregtest szervezetszerű hadrendjébe tartoznak és korlátozás nélkül vannak alárendelve*. Ezzel szemben ... a *harci rep. erők a hadjárat folyamán egy alkalommal sem voltak földi seregtesteknek alárendelve*, hanem csak a földi seregtestek kívánalmainak megfelelően azokkal szorosán együttműködtek... a legfelsőbb földi vezető (Brauchitsch) és a legmagasabb rep. vezető (Göring) egyenrangú pk-ok voltak...”;
- a földi seregtestparancsnokok a náluk beosztott repülőparancsnok útján — aki megfelelő törzsszel rendelkezett — igényelték harcaik támogatására a repülő-harcierők közreműködését a megfelelő légiflotta-parancsnok-ságtól.

99 HL Vkf. Eln. 1. 1939/4302

100 Nagy Béla: Kontinentális kisállam és a távolbombázás. MKSZ 1939. 11. sz.

101 HL Vkf. Eln. 1. 1939/3185

Ismertették a különböző kötelékek szervezeti felépítését is. Így a vadászrepülő hadosztály két dandárból (egynemű, vagy vegyes), dandáronként 2—3 egynemű („Me—109”) ezredből, ez pedig egységesen hármas tagozódású osztály-század-rajból állt, ez utóbbi 3—5 repülőgéppel rendelkezett.

A „rendes” (azaz horizontális — Sz. M.) bombázóhadosztály közel hasonló szervezésű, állományában „He—111”-es és „Ju—52-es (főleg éjszakai) bombázókkal.

A zuhanóbombázó-kötelésekről még ők sem tudtak pontos adatokat szerezni, ezért csak azt jelenthették, hogy „kb. osztályonként” alkalmazzák azokat, s egy-egy századba kilenc „Ju—87”-es tartozik.

Ugyancsak rendkívüli pozitívumként emelték ki, hogy a légvédelmi tüzérség a légierőnek szervezetszerű részét képezi, tehát már békében megvalósítható a legszorosabb együttműködés. (Talán ennek a jelentésnek is szerepe lehetett abban, hogy 1941-ben — bár rövid időre — a légvédelmi erőket a légierő alárendeltségébe utalták, mint légvédelmi hadtestet).

Ezt követően a fenti tapasztalatok alapján a bizottság az alábbi javaslatokat tette a légierő vonatkozásában:

- hatalmas erőfeszítésekre van szükség a sikerhez;
- olyan bombázókat kell rendszeresíteni, amelyek magasvetés *mellett* zuhanóbombázásra is alkalmasak;
- vadászoknál csak a leggyorsabbak jöhetnek számításba a bombázók nagy sebessége következtében;
- felderítésre nagy magasságban tevékenykedni képes, különleges fényképezőgépekkel felszerelt repülőgépeket kell alkalmazni;
- nagy súlyt kell fektetni a kitérő- és hadirepülőterek minél nagyobb számára;
- növelendő a javadalmazás;
- a zuhanóbombázó-kiképzés tanulmányozására mihamarabb tiszteket kell küldeni Németországba.

Úgy vélem, hogy a tapasztalatokból levont következtetéseket megalapozottnak, reálisnak kell tekinteni négy évtized távlatából is. Mint jeleztem — s majd a későbbiekben is találkozhatunk vele —, történtek próbálkozások ezen, s egyéb más tapasztalatok hasznosítására, de *a döntően más feltételek* ezeket csak nagyon mérsékelten engedték érvényesülni.

A német légierő hatalmas sikerei, a tevékenységéből levont tapasztalatok is közrejátszottak abban, hogy a hadrendi hiányok 1939. november 27-én elhatározott pótlásakor felállított sürgősségi sorrend is az első helyen jelölte a légierőt.¹⁰²

A II. világháború első időszakának további eseményei újabb — hibás, vagy helytálló — következtetések levonására nyújtottak lehetőséget. Így például 1940-ben Árvai László vk. százados¹⁰³ is foglalkozott a bombázók kérdésével, azonban bizonyos dolgokat már tisztábban látott, mint korábbi vitapartnerei. Túl azon ugyanis, hogy az ő meglátása szerint sem feltétlenül szükséges kis állam esetében a nehézbombázók megteremtése, *általában* — nemcsak anyagiak miatt — *ellenezte* az óriásbombázók építését. A műszaki fejlődést vizsgálva úgy vélte — az egyre erősödő elvárásoknak megfelelően —, hogy a bombázó repülőgépeknek egyaránt alkalmasnak kell lenniük zuhanó- és alacsonytámadásra. E követelmények szem előtt tartásával azt javasolta, hogy csak könnyű- és közepes bombázókat rendszeresítsenek. Az előbbieket kétmotoros, több üléses, 4—6 tonna repülő súlyú, alacsonytámadásra és zuhanóbom-

102 HL Vkf. Eln. 1. 1939/5281

103 Árvai László: Bombázó repülőök harcmodójai és géplajtái. MKSZ 1940. 6. sz.

bázásra alkalmas repülőgépek legyenek, amelyek 450—500 km/ó sebességgel, 2,5—3 órás repülési idővel, több géppuskával és gépágyúval rendelkeznek. Ezekkel, a bombázóerők zömét alkotó eszközökkel hadsereg, ill. hadtest érdekű közel- és távfelderítési feladatokat, a földi erők támogatását, valamint az ellenség bénítását javasolta megoldatni 4—500 km mélységig.

A közepes bombázók repülőgéppálmányát is kétmotoros, több üléses, harc-eszközökből szándékozta létrehozni, valamivel kisebb sebesség (400—450 km/ó), de nagyobb repülősúly (7—9 t.), bombateher (1000—1200 kg) és repülési idő (5—6 óra) mellett.

Bár a túlzott „egységesítési törekvéssel” általában nem lehet egyetérteni, hiszen ez mindig kompromisszumhoz, a lehetőségek korlátozásához vezetett, mégis el kell fogadnunk Árvai javaslatát, hiszen ő indokolta is — még hozzá sok kortársához képest tiszteletreméltó éleslátással — álláspontját. Arra a *helyes megállapításra* jutott ugyanis az elmúlt néhány év kellemetlen tapasztalata alapján, hogy „kis államok a légi fegyverkezés terén nehezen tudják kitermelni azt a géptípust, amelyre szükség lenne. A gépek rendszeresítésében *kénytelenek politikai és gazdasági helyzetükből adódó lehetőségeikkel megalkudni* (kiemelés tőlem — Sz. M.) s azt a gépet megvenni, amit kaphatnak. A kis államnak mégis törekednie kell arra, hogy légierojének zömét tevő repülőgépfajtát saját repülőiparával állíttassa elő.”¹⁰⁴ Ez az erőfeszítés hamarosan testet is öltött a „Messerschmitt-program”-on belül a Me—210 gyártásában, de rövidesen rá kellett döbenniük az illetékeseknek, hogy ez sem oldja meg a magyar légierő gondjait.

A bombázó-, vagy vadászlégierő nagy dilemmája 1940 tavaszán — nyarán minden korábbinál inkább aktuálissá vált, hiszen a magyar—román feszültség forrpontra jutott, s a „fegyveres elégtétel” mellett a védekezés kérdése is napirenden volt. Így bár 1940-ben jelentős háborús tapasztalatok álltak rendelkezésre a vadászrepülőalkalmazhatósága terén is, az ország fokozott légi érzékenysége következtében a magyar szakemberek elsősorban a légvédelem szemzőgéből vizsgálták lehetőségeit.

Ez a veszélyeztetettség íratta Bánfalvy Ferenc vk. századossal azt a valós igényt, hogy: „Bármennyire fáj is a légierők költségvetéséből a vezetés szempontjából annyira fontos »felderítők« és a süjtő öklöt alkotó »bombázók« rovására tekintélyes összeget a »vadászok« fejlesztésére kihalítani, azt mégis meg kell tenni.”¹⁰⁵ Tehát a különböző típusú és feladatra alkalmas repülőgépek *arányos* fejlesztését követelte — helyesen! —, s hogy az így „kicsikart” költségvetési összeget hatékonyan használják fel a légvédelem szilárdítása érdekében.

Tovább vizsgálva a vadászok alkalmazási lehetőségét, a légierő egyik közismert személyisége, Schwager János alezredes — ekkor a 2. vadászrepülő ezred parancsnoka — is úgy látta, hogy azok „elsősorban csak légi célok ellen alkalmazhatók, földi célok ellen csak kényszerítő szükség esetén.”¹⁰⁶ Ennek alapján a vadászok működésének két formáját különböztette meg, mégpedig saját repülőtevékenységének a biztosítását, illetve az ellenséges repülőtevékenységének a gátolását. A földi erők elleni alkalmazást azért tudta csak „kényszerítő szükség esetén” elképzelni, mert véleménye szerint: „A vadászrepülőik ilyenmű felhasználása általában ellenkezik a vadászrepülőik harci sajátosságaival...”¹⁰⁷ Ennek magyarázata abban lehet, hogy — mint a későbbi harctéri tapasztalatok ezt meg is erősítették — a korszerűtlen, a pilóta és a benzintartály mini-

104 Uo. 715. o.

105 *Bánfalvy Ferenc*: Vadászrok szerepe a légvédelemben. MKSZ 1940. 4. sz. 129. o.

106 *Schwager János*: Vadászrepülőik hadműveleti alkalmazása. MKSZ 1940. 10. sz. 140. o.

107 Uo. 146. o.

mális védelmét is nélkülöző vadászgépek a légvédelembe bevont összefogott gyalogsági tűztől nagyfokú veszteséget szenvedtek.

E megítélésben szerepet játszhatott az is, hogy a magyar pilóták egyik népszerű „kézikönyve” szerint Giuseppe Valle olasz légügyi államtitkár is azt vallotta: „A vadászrepülők mindig élesen támadólagos magatartást tanúsítanak. E harcnevük ellenére a védelem szolgálatában állanak, amennyiben feladatok elvben az, hogy meghiúsítsák az ellenség szándékainak megvalósítását.”¹⁰⁸

E vita még egy ideig folyt, amit azonban hamarosan lezárta az 1941-ben megjelent Repülő Szabályzat.

A háborúban alkalmazott ejtőernyős csapatok sikere érdeklődést váltott ki a magyar szakemberek körében is. Bár már korábban több cikk jelent meg ezzel kapcsolatban, ekkorra teremtődtek meg fejlesztésének bizonyos lehetőségei. Ezért hívta fel nyomatékosan Werth gytk. a figyelmet „az eje. (ejtőernyős — Sz. M.) szolgálat rendkívüli fontosságára”,¹⁰⁹ s szólította fel a honvédség tagjait az ejtőernyős zászlóaljba való jelentkezésre.

*

E rövid, de döntő eseményekben gazdag fél évtizedet áttekintve megállapítható, hogy a korábbinál kedvezőbb körülmények között folyt az elméleti kutató tevékenység. Az időszak elején még mindig titokban, de kevésbé szigorú viszonyok között munkálkodtak. A szolid ütemben gyarapodó légierő is több gyakorlati ismeretet, kipróbálási lehetőséget nyújtott. A fegyverkezési egyenjog mindezt meghatározta.

Az 1930-as évek háborúinak, majd a II. világháború 1. időszakának tapasztalatai tovább gazdagították, árnyalták, illetve helyesbítették a légierővel kapcsolatos megítéléseket.

A magyar nézetekben egyértelmű túlsúlyra jutott a szárazföldi csapatokkal való szoros együttműködés irányzata, s ezen belül is a bombázó légierő primátusa. A vadászkötelékek alkalmazhatósági területeivel kapcsolatban még nem alakult ki végleges álláspont.

A haderő- és fegyvernemek arányos fejlesztésének gondolata mind gyakrabban került megfogalmazásra. Igyekeztek érvényt szerezni annak a célkitűzésnek, hogy legalább az egyik kisantant állammal szemben legyen képes eredményes tevékenységre a légierő. Egy-egy tanulmányból, vagy vezérkari úgyszeriről egyértelműen kitűnik az is, hogy az adott időszakban melyik országot tekintették elsősorú ellenségnek.

Újszerű, hogy ebben a periódusban már kezdtek foglalkozni szervezési kérdésekkel.

Ezzel lezárult az elméleti tevékenység azon időszaka, amikor — alapvetően — csak spekulatív úton, illetve mások véleményének, tapasztalatainak közreadásával próbálták felvázolni a légierő lehetőségeit, fejlesztésének irányait. Rövidesen saját, konkrét háborús tapasztalatokra támaszkodhattak!

A légierő továbbfejlesztésével összefüggő nézetek a Magyarország hadbalépését követő években (1941—1944)

1941 tavaszán Németország újból benyújtotta az „országgyarapítás” idején kitöltetlen magyar váltókat. Bizonyos területek visszacsatolásáért az egész or-

¹⁰⁸ Az olasz légi haderő. Budapest, 1940. 75. o.

¹⁰⁹ HL HM Elm. 1. a. 1940/726/Bbk. (589/Bbk és 31 682)

szággal kellett fizetni. Jugoszlávia megtámadásával Magyarország hadviselő félle vált. Röviddel ez után a *gyors győzelem reményében elhatározott 1941. június 27-i hadüzenettel* pedig visszavonhatatlanul részesévé vált a II. világháborúnak. A Szovjetunió várt gyors összeomlása azonban elmaradt. Magyarország is újabb és újabb erőfeszítésekre kényszerült a német szövetséges oldalán. Az elhúzódó háború által támasztott — az ország erejét meghaladó — követelmények egyre tisztábban kirajzolódtak. Ilyen körülmények között már a magyar légierő is szolgált konkrét gyakorlati tapasztalattal, illetve igényt támasztott a továbbfejlesztés és hatékony alkalmazás útjának felkutatására.

Ezekben az években már csak elvétve találunk olyan szakembereket, akik a légierő lehetőségeit eltúlozva, azok önálló fejlesztését és alkalmazását sürgették volna. A többségük felismerte a haderő- és fegyvernemek együttműködésének a szükségességét, amelyet a háborús tapasztalatok is mindinkább megerősítettek.

Csukás Kálmán vk. százados — több éven át a vk. 1. osztály szakelőadója — szintén az együttműködés tökéletesítésének lehetőségét kutatta. Rámutatott arra — éppen a háborús tapasztalatok alapján —, hogy a szárazföldi csapatokkal való harcászati együttműködés fő eszközévé fokozatosan a zuhanóbombázó repülőgépek váltak, mert az alacsonytámadásokat végrehajtó könnyűbombázók lényegesen nagyobb veszteségeket szenvedtek a légvédelmi eszközök tüzétől, másrészt pedig a zuhanóbombázók találati valószínűsége sokkal nagyobb volt a horizontális bombázókénál. Ebben a cikkben is megerősítést nyert az a korábban már egy-két helyen felmerült vélemény, hogy: „A vadászgépek a légiharc feladatkörén kívül a földi célok elleni harcban is értékes eszköznek bizonyultak a 20 mm gépágyúk páncél átütő képességénél fogva, amelynek jelentősége természetesen a páncélozott harceszközök leküzdésében domborodik ki.”¹¹⁰ Ezt a tapasztalatot — mint majd rövidesen látni fogjuk — bizonyos mértékben akceptálták az új Repülő Szabályzat szerkesztői is.

Bánfalvy István vk. ezredes¹¹¹ — a légierő volt vezérkari főnöke, ebben az időben repülődandár-parancsnok — szerint a légierő feladata „az ellenséget döntésre éretté tenni”, azaz védelmének teljes szélességében és mélységében minél eredményesebben pusztítani, lefogni.

A német—lengyel háború, az észak- és nyugat-európai hadjáratok, valamint az „angliai csata” tapasztalatait értékelve hangsúlyozta: egy kis állam légierejének különösen fontos mihamarabb tisztában lennie azzal, hogy a reá háruló sokrétű feladatnak miként lehet a „leggazdaságosabban” megfelelni. Rámutatott, hogy bár a repülők első tevékenysége mindenütt az ellenséges légi-erők megsemmisítésére irányult, a kötelek egy része már ebben az időszakban is a szárazföldi csapatok előretörését támogatta. A légi uralom megszerzése után viszont a légierők tevékenységének súlya is erre helyeződött át.

Lényegében ezek az alapvető tételek fogalmazódtak meg az 1941-ben kiadott Repülő Szabályzatban is. Ebben a légierőt a harc elengedhetetlen eszközeként jellemezték, s feladatául a földi és légi célok felderítését, az ellenük való harcot határozták meg. Ugyanakkor szükségesnek vélték egyértelműen rögzíteni, hogy: „Tevékenységük túlnyomó része a földi erők céljait szolgálja... A földi erők támogatásában a harci repülő erő a *korszerű földi haderők nélkülözhetetlen és nagy hatású fegyverneme.*”¹¹²

A „légierők harcelvei”-nek taglalásánál nyomatékosan hangsúlyozták a szabályzat megalkotói, hogy küzdeni kell a légierők szétforgácsolása ellen, mert

110 Csukás Kálmán: Együttműködés a földi- és légierők között. MKSZ 1941. 2. sz. 451—452. o.

111 Bánfalvy István: A repülők szerepe a jelenlegi háborúban. MKSZ 1941. 6. sz.

112 Repülő Szabályzat. Budapest, 1941. 1. füzet 5. o. Ht. K. Sz.—334

az összefogott, fölényes erővel való meglepő fellépésnek döntő jelentősége van. „Ez biztosítja a legkisebb veszteség mellett a legnagyobb hatást; a földi erőkkel való együttműködés felépítésének ezen kell alapulnia.”¹¹³ Az önálló alkalmazás lehetőségét az ellenséges ország mélysége elleni csapások végrehajtásában látták.

A szárazföldi csapatokkal való együttműködés követelményével összhangban a szabályzat kimondta: „A bombázók a földi célok elleni hivatásszerű harc eszközei, a légierők támadó erejének hordozói.”¹¹⁴ S bár ez a szabályzat is külön foglalkozott a zuhanóbombázással, a II. világháború első időszakának ez irányú tapasztalatai, a „zuhanóbombázók döntő hatása a szakembereket is merőben meglepte.”¹¹⁵

A Repülő Szabályzat más kérdésekben is lezárta a korábbi vitát. Így — Schwager alezredes előbbieken idézett véleményéhez közelállóan — azt a nézetet emelte a hivatalos álláspont szintjére, hogy: „A vadászok főhivatása az ellenséges légierőknek a levegőben való leküzdése. A földi célok elleni harcra, valamint a légi felderítésre csak korlátozott mérvben alkalmazhatók.”¹¹⁶

Tehát pont került a több évi polémia végére. A szabályzatnak ez a kitétele alapvetően helyesnek ítéltető. Pozitív fejlődést takar az a megfogalmazás is, hogy „csak korlátozott mérvben” alkalmazhatók más feladatra, hiszen ez árnyaltabb Schwager „csak kényszerítő szükség esetén”-jénél. Ugyanis való igaz, hogy a vadászok *elsődleges feladata* — mint a korszerű honvédelem kérdéseit taglaló szerzőpáros is megfogalmazta¹¹⁷ — az ellenséges légitelékenység „gátlása”, illetve a sajátjának a biztosítása. Azonban — különösen egy kis létszámú légierő esetében — szükségszerűen előfordulhat olyan igény, hogy a *fő feladat* (légi uralom biztosítása) maradéktalan megoldása *mellett*, amennyiben mód van rá, a földi erők közvetlen támogatásában is részt vegyen. (Ennek eredményességét az előbb a Csukás-féle tapasztalatoknál idéztem). Így tehát a sok pro és contra vélemény után, ha nem is olyan egyértelműen, mint a korábban idézett 1938. augusztusi vkf. irányelvekben, a szabályzatban szintén megfogalmazódott e „másodlagos” követelmény.

Az egy, vagy több üléses vadászok kérdése is eldőlt. Ebben — a háborús tapasztalatokon túl — döntő szerepet játszott az a tény is, hogy 1941 nyarán döntés született arról, miszerint Magyarországon megkezdik a Messerschmitt „Me—109F” típusú együléses vadászgépek gyártását. Így a szabályzat szerzői az együléses vadászt tekintették főszköznek, s bár említést tettek még a több üléses és éjszakai vadászokról is, hangsúlyozták, hogy a szabályzat „vadászgépek”, vagy „vadászok” alatt mindig az együléseseket érti.

Mint látható, az új szabályzatban foglalt alapvető álláspontok döntő többségükben helyesek — tehát a légierő alkalmazása elvileg megalapozottnak tekinthető — mégsem válhatták be a hozzájuk fűzött reményeket, mert alig volt használható kötelék, amely a gyakorlatban megvalósítsa azokat. Egy 1941. május végén — alig egy hónappal a Szovjetunió elleni háborúba lépés előtt — kelt üggyirat tanulsága szerint még az alapok lerakása sem fejeződött be: „Egy teljes felelősségű le. (légierő — Sz. M.) vezető szervezet létesítése nélkül nem látjuk biztosítva nemcsak a le. kiépítését, hanem annak szakszerű és célszerű megalapozását (sic!) sem.”¹¹⁸ Tehát előbb megfelelő légierőt kellett teremteni, ami megoldhatatlan feladatnak bizonyult.

113 Uo. 14. o.

114 Uo. 8. o.

115 *Bánfalvy*: A repülők szerepe... i. m. 665. o.

116 Repülő Szabályzat... i. m. 7—8. o.

117 *Dr. Bán—Dr. Rakolai*: Korszerű honvédelem... i. m. 194. o.

118 HL Vkf. Eln. 1. 1941/5141

Azonban e tények — pedig nagyban vonatkoztak a honvédség egyéb fegyvernemeire is — egyáltalán nem zavarták az ország politikai és katonai vezetőit, hiszen a Szovjetunió elleni háború gyors befejezésére, a korábbi német sikerekre megismétlődésére számítottak.

S ez a felkészületlenség, alacsony technikai színvonal nagyon hamar érzékelhetővé vált, és — ha burkolt formában is, de — jelentkezett „háborús tapasztalatok” címszó alatt. Az a tény, hogy a felderítő repülőgépek elavultak, nem felelt meg a követelményeknek, így fogalmazódott meg: „Az oroszok *viszonylag lassú gépeinket* (kiemelés tőlem — Sz. M.) a légvédelmi tűzön felül olyan pokoli gyalogsági tűzzel fogadták, hogy minden gép sok találatnál tért vissza.”¹¹⁹ További panaszként merült fel, hogy gyakran kellett távolfelderítői, illetve bombázófeladatot végrehajtaniuk a megfelelő géptípus hiányában.

A cikk tanulsága szerint alacsony támadásra alkalmas repülőgéppel sem rendelkezett a magyar légierő, különben nem kényszerült volt a szerző arra az alapvető felfedezésre, hogy az alacsony támadás „egyike a leghatásosabb támadási módoknak, de előfeltétele, hogy a repülőgép páncélozva legyen, különben nagy szerencse kell ahhoz, hogy a gép sértetlenül visszatérjen.”¹²⁰ Gyakran viszont éppen a páncélzat hiányában hagyta el őket a „szerencse”!

A harcéri tapasztalattal rendelkező pilóta azt javasolta, hogy egy nagy teljesítményű vadászgéppel, valamint egy nagy tűzerejű és sebességű „páncélos romboló”-val minden feladat megoldható lenne.

Az ilyen — és ehhez hasonló — tapasztalatok alapján fűztek nagy reményeket a szakemberek az ekkor beindítás alatt álló „Messerschmitt-program”-hoz, a „Me—109” vadász és „Me—210”-es „romboló” repülőgépek hazai gyártásához. Littay gyal. tábornok, légügyi főcsoportfőnök konkrét javaslatot is tett arra vonatkozóan, hogy a „Me—210”-nek megfelelően kell átdolgozni az eddigi kiképzési és utánpótlási rendszert.¹²¹

Vesztényi János, a légierő egykori pilótája, saját és levéltári anyagok tapasztalataira támaszkodva így értékelt:¹²²

— a repülőgépek korszerűtlenek voltak, csak harcászati feladatokra voltak alkalmasak; általában csak a földiek támogatására szorítottak (mint az előző cikkből láthattuk, e feladatok teljesítése sem volt egyszerű! — Sz. M.);

— legalább a pilótaülést és a benzintartályt páncélozni kellett volna;

— fémépítésű gép kevésbé érzékeny az időjárással szemben és a légi harcban.

Ugyancsak az elméleti kutatások és gyakorlati tapasztalatok eredményeként fokozatosan kikristályosodtak a célszerű szervezeti formák is. Így a vezérkar rögzítette, hogy „A repülő csapat súlya az osztály szervezetén nyugszik.”¹²³ Lényegében ez fogalmazódott meg az új szabályzatban¹²⁴ és öltött testet az 1941/42. évi szervezési intézkedésekben.¹²⁵

Mindezek mellett a légierő megítélésének egészében is jelentős változás következett be. Egyrészt — alig két év után — megszüntették a légierő önállóságát, másrészt pedig „egységes légierők” elnevezés alatt összevonták a repülőalakulatokat, a hadtest köteléken kívüli légvédelmi erőket, valamint a honi légvédelmi figyelő és jelentő szolgálat szerveit.¹²⁶

119 Stipsicz Károly: Háborús tapasztalatok. MKSZ 1941. 11. sz. 360—361. o.

120 Uo. 362. o.

121 HL Vkf. Eln. 1. 1941/5005

122 Vesztényi János: A magyar katonai repülés története. 1919—1942 (Kézirat) HL Tgy. 2787. V. fejezet, 299—300. o.

123 HL Vkf. Hdm. Csfség. 1941/693

124 Repülő Szabályzat... i. m. 11. o.

125 HL HM Eln. 1. a. 1941/41 000

126 HL Vkf. Eln. 1. 1941/4328

A légierő helyzetével, szerepével kapcsolatos viták eredményeit, a háborús tapasztalatok által módosított hivatalos álláspontot tükrözi az 1942-ben kiadott Hadtudományi Enciklopédia vonatkozó része. Például a légierő címszó már az 1941. évi szervezési változásokat is tartalmazza, amikor kimondja, hogy: „A légierők általában a repülőerőkből, a légvédelmiekből és a légi gyalogságból állanak.”¹²⁷

A korlátlan légi háború lehetőségének megítélésén is érződik a harctéri tapasztalat, különösen az „angliai csata” kudarca. Az enciklopédia összeállítói szerint ugyanis az eddigi eredmények tanulsága szerint a korlátlan légi háború által okozott veszteségek nincsenek kihatással a háború végére. A szakírók a légi háború ez irányú hatását túlbecsülték.

Az önálló légi háborúval, mint „napjainknak is egyik legvitatottabb alapvető hadászati kérdése”-vel kapcsolatban az olvasható az enciklopédiában, hogy az ennek végrehajtására hivatott „légicirkálók” nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mert a korszerű vadászgépek igen erős támadóegyverzetűk, fölényes repülőtulajdonságaik folytán harctéri fölényüket megőrizték. Ezért nem valószínű, hogy a repülőerőket a földi hadműveletektől függetlenül, a döntés eredményében alkalmazni lehessen. Viszont kapcsolózottan került megfogalmazásra, hogy: „A földi hadműveletekkel kapcsolatban kell keresni a döntést és a légihadműveletek súlyát.”¹²⁸

A Hadtudományi Enciklopédia megállapításával természetesen nem minden katona értett egyet. Tolluk alól még 1942-ben is kikerültek olyan vélemények, amelyek a hátország elleni támadások döntő szerepét hangsúlyozták. Borsányi Julián, pl. úgy ítélte meg a technika rohamos fejlődését, hogy az a légierőt a totális hadviselés elsőrangú eszközévé avatta. Alkalmazásával lehet elsősorban a felvonulást hatásosan megzavarni, a termelést megbénítani, a hátország ellenállását megtörni, s így a hadműveletek sikeres vezetését eleve kilátástalanná tenni. „A teljes légifölényt elért hadviselő fél olyan helyzeti előnnyel rendelkezik, mely a háború sorsát többé-kevésbé máris eldönti.”¹²⁹

Borsányinak a légi fölényrel kapcsolatos megállapítását — bizonyos megszorításokkal, azaz kis térségre korlátozva — el kell fogadni, hiszen a *helyi légi fölény* döntő lehet, amennyiben az adott körzetben a győzelem egyéb feltételei is fennállnak. Ugyanakkor a II. világháború eseményei — általános német légi fölény a kontinensen, kb. 1942 végéig — bizonyítják, hogy egymagában ez mégis *kevés a háború végső megnyeréséhez*.

Az idézet első részének megítélésénél viszont azt kell látni, hogy az elleneség légierőnek a hadászati mélységben való tevékenységét Borsányi, mint az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) beosztottja, a légvédelem szögéből vizsgálta, s talán így is hangsúlyozni (vagy kissé túlhangsúlyozni) kívánta e tevékenység — különben valóban jelentős — szerepét, fontosságát.

Időközben feldolgozták a háború első fél évének tapasztalatait. A légierő parancsnoka 1942 februárban terjesztette fel értékelését a vezérkarhoz.¹³⁰ Ebből kitűnik, hogy az eltelt időszakban 1454 bevetést hajtottak végre összesen 2192 órát töltve a levegőben, s 217 t bombát dobtak le. A harctevékenységük 34⁰/₀-át *alacsony támadásban* hajtották végre. A földi erőkkal való együttműködés terén szerzett alapvető megállapítás, hogy e vonatkozásban nincs megfelelő béke-tapasztalata a kikerkező állománynak (kiképzés!); szükséges eszközök hiányában a földiek nem jelzik kellően a saját peremvonalat; berendezett ledobóhelyek

127 *Nyírú László*: Hadtudományi enciklopédia. Budapest, 1942. 126. o.

128 Uo. 130. o.

129 *Borsányi—Kazinczy—Tisa*: A korszerű légiháború fegyverei és a gyakorlati védekezés lehetőségei. Budapest, 1942. 16—01 o.

130 HL Vki. Elm. 1. 1942/4338

nem lévén csak leszállás után jelenthetik a légi felderítési adatokat; általában későn igénylik a repülőgépeket, illetve a légi támogatást. Tehát volt bőven javítanivaló!

Így nem tekinthető véletlennek, hogy a légierő parancsnokság 1942. október 28-i felterjesztése alapján a vezérkari főnök elrendelte: a Hadiakadémiára repülő csapattiszteket is fel kell venni. Kiképzésük során „a fejlődő magyar légierőnek a földi hadműveletekbe való bekapcsolódását és a földi erőkkkel való szoros együttműködését kell tárgyalni” — szól az utasítás.¹³¹

Valószínűleg ezek a együttműködési gondok is közrejátszhattak abban, hogy 1943-ban már csak elvétve foglalkoztak elméleti fejtegetésekkel, sokkal inkább „praktikus”, az alkalmazott erők által felvetett problémák megoldására, azok mikéntjének feltárására összpontosították figyelmüket a szakemberek. E téren talán az egyik legfontosabb esemény az volt, hogy 1943. július 20-án repülő-harcgyakorlatot rendeztek a Hortobágyon, melynek tárgya az „önálló feladattal működő páncéloshadosztály támogatása repülőcsoport által” volt.¹³²

Ennek magyarázata a kialakult helyzetben keresendő. Szombathelyi vezéreresdes 1943 tavaszától lehetségesnek tartott egy angol—amerikai partraszállást a Balkánon, mégpedig elsősorban Dobrudzsában. Úgy értékelte, hogy ebben az esetben a románok átállnak, s: „*Meg fognak támadni minket, hogy maguknak az angolszászoknál érdemeket szerezzenek. Fel kell tehát készülnünk arra, hogy ezen támadásokat... visszaverjük, sőt megtorlásképpen magunk részéről is erélyesen visszavágjunk.*”¹³³ Ez a magyarázata annak, hogy a felállított új páncélos egységeket nem engedték ki az országból, s éppen a Hortobágyon rendeztek ilyen gyakorlatot. Hasonló törekvés olvasható ki az új szervezési intézkedésből¹³⁴ is, amely kettővel növelte a vadász- és hárommal a bombázószázadok számát. Ugyanitt kilátásba helyezték, hogy a Veszprémben megalakult I. bombázóosztály-parancsnokság és két százada át fog települni Szegedre.

Az újonnan létrehozott repülő táborparancsnokság alapvető feladatául szabták a földi erőkkkel való együttműködéssel kapcsolatos harceljárások kidolgozását, a csapatok ennek megfelelő átképzését.

Mindezen kívül még egy jelentős változás fedezhető fel a légierő feladatának megítélésében. A szovjet légierő 1942 szeptemberi éjszakai légitámadása Budapest ellen bebizonyította, hogy még ilyen távolságból — ekkor zajlik a sztálingrádi védelmi hadművelet — is sebezhető Magyarország. Ezért sürgős lépéseket határoztak el az ország légvédelmének garantálása érdekében. Még e hónapban azzal a jавaslattal fordult Bartha honvédelmi miniszter a vezérkar főnökéhez, hogy — a várhatóan fokozódó ellenséges tevékenységgel szemben — „szükséges az éjszakai vadászelhárítás bekapcsolásával a légvédelmet a kör színvonalára emelni.”¹³⁵ Ennek megfelelően a kísérleti keret ideiglenes szervezettel 1943 áprilisban megalakult, majd az 1943/44. évi szervezési intézkedésben mint 5/1. éjszakai vadászszázad került felállításra.¹³⁶

Az éjszakai vadászvédelem kérdéseit boncoló Tomor László százados szerint az ilyen feladatot ellátó repülőgépeknek kiváló repülőtulajdonságokkal, nagy hatótávolsággal és sebességgel, valamint erős fegyverzettel kell rendelkezniük. „Mindent el kell követnünk, hogy az éjjeli légvédelem legeredményesebbnek

131 HL Vkf. Eln. 1. 1943/4501

132 HL Vkf. Eln. 1. 1943/5436

133 Horthy Miklós titkos iratai... i. m. 350. o.

134 HL HM Eln. 1. a. 1943/43 000

135 HL Vkf. Eln. 1. 1942/5598

136 HL HM Eln. 1. a. 1943/43 000

ígérkező eszközét: az éjjeli vadászelhárítást is ütőképes, erős magyar fegyverre fejlesszük ki.”¹³⁷ — hangsúlyozta.

A hátralevő rövid időszakban jelentősebb tanulmány, elméleti tisztázás nem következett be. Az erőfeszítések inkább a hadrendfejlesztésre, a korszerű repülőgépek („Me—109”, „Me—210”) minél nagyobb számban történő rendszerbe állítására irányultak. Az éjszakai vadászszázadot 18 db „Me—210” típusal látták el, ennek ellenére csak 1944 őszére várták teljes hadrafoghatóságát.¹³⁸

*

Mint látható, ebben az időszakban alapvetően megváltozott az elméleti munka jellege. Most már konkrét és *saját gyakorlati tapasztalatok* álltak rendelkezésre, s ezek birtokában kellett választ adni a felmerült kérdésekre. A harc-téri igények kielégítésére megfelelő technikai, szervezeti és harceljárási döntéseket kellett előkészíteni, elveket rögzíteni.

E téren jelentős volt az új Repülő Szabályzat megalkotása, amely alapvetően helyesen foglalt állást a legfontosabb kérdésekben, még akkor is, ha a ténylegesnél korszerűbb magyar légierőt vett alapul.

Egyértelmű követelménnyé vált a szárazföldi csapatokkal való szoros együttműködés, ennek állandó tökéletesítése.

A szakírók és katonai vezetők a változó helyzetnek megfelelően igyekeztek alkalmazni, fejleszteni a légierőt, illetve az ellenséges bombázások reális veszéllyé válásával a vadászvédelem vizsgálata került előtérbe.

A további elméleti tevékenységet megakadályozta az egyre súlyosabb harc-téri helyzet, a nagyfokú hiányok pótlására fordított maximális erőfeszítés, majd a német megszállás, az önállóság látszatának is az elvesztése.

Osszegzés

Röviden áttekintve a Magyar Királyi Honvéd Légierő létrehozásával és továbbfejlesztésével kapcsolatban az 1930-as évtizedben és a 40-es évek első felében kifejlesztett elméleti erőfeszítéseket, meglehetősen bonyolult kép tárul elénk.

A húszas-harmincas évek fordulóján — mint a világ sok kis és nagy országában — a magyar szakemberekre is nagy hatást gyakorolt Douhet tábormok elmélete. Szeránként szintén sok lelkes hívet, s közel ugyanannyi elkeseredett ellenséget szerzett, akik tollat ragadva igyekeztek az új tant megvédeni, vagy éppen megcáfolni.

Túl azon, hogy Douhet a rohamosan fejlődő repüléstechnikát állította reflektorfénybe, s benne látta az I. világháborús állásharc zsákutcájából való kijutást, a jövőbeni gyors győzelem eszközét, a magyar szakemberek más tényezők miatt is különös érdeklődést tanúsítottak a légi uralom elmélete iránt. A meg-alázó trianoni diktátum következtében egyharmadára zsugorított, s ezáltal a gazdaság megfelelő ütemű fejlesztésének lehetőségétől eleve megfosztott ország minden gondjának — bajának az orvoslását, sőt az ezzel össze nem függő bel-ső társadalmi-szociális feszültségek megoldását is a revíziótól várták. Az or-szág szűkös anyagi lehetőségei azonban nem tették lehetővé, hogy a kisantant államok összefogott erejével a siker reményben szálljanak szembe. A magyar külpolitikának azt az alapvető törekvését figyelembe véve, amely a kisantant

¹³⁷ *Tomor László*: Nagytávolságra végrehajtott éjjeli bombatámadások és az éjjeli vadászvédelem. MKSZ 1943. 2. sz. 346. o.

¹³⁸ HL Vkf. Hdm. Csfség. 1943/801

államok egységének megbontására, a Magyarországgal szembeni összehangolt fellépés megakadályozására irányult a 30-as évek második felében, egyes szakemberek a megteremtődő légierőktől, mások a légierő és a gyors csapatok együttműködésétől várták a környező határokon kiépített erődrendszerek rövid idő alatti áttörését, az egyes ellenséges országokkal külön-külön való gyors leszámolást.

Tehát a magyar katonai szakemberek — akik között a sok gyengén képzett mellett találok jó néhány rendkívül felkészültet, szakmáját kiválóan értőt is —, különösen a 30-as évek közepétől *nem általában* vizsgálták a légierő lehetőségeit. Nem a légi nagyhatalommá válás, hanem a revíziós célok megvalósításának szempontjából kutatták a katonai repülés lehetőségeit, hogy adott időben megfelelő alapokon fejleszthessék tovább a bármely pillanatban alkalmazható légierőt.

Tevékenységüket nehezítette az ország szerény anyagi adottsága, valamint — többek között — légi lefegyverzettsége. Így *alapvetően csak elméleti tevékenységre korlátozódott lehetőségük*, hiszen ha felvetettek egy-egy kérdést, ezt csak külföldi — azaz a magyar viszonyoktól döntő mértékben eltérő — tapasztalatokkal tudták szembesíteni. A titokban fenntartott néhány magyar katonai repülőkötelék technikai színvonala, kis létszáma úgyszintén lehetetlenné tette a megfelelő gyakorlati ellenőrző munkát. Tehát a szakírók tevékenysége abban merült ki, hogy figyelemmel kísérték a külföldi katonai sajtó idevágó témáit, azt igyekeztek közkinccsé tenni, hozzáfűzve véleményüket, esetleg kiegészítve aktuális magyar vonatkozásokkal.

Ugyanakkor jelentős fejlődésnek is tanúi lehetünk. Az elméleti munka vázlatos áttekintése során kitapintható az az alapvető tendencia, hogy a Douhet-elmélet megjelenésekor tapasztalható — zömében — kritikátlan átvétele után, a harmincas évek közepére, mind kiegyensúlyozottabbakká váltak a megítélések, egyre inkább a fegyvernemek együttműködésének, kölcsönös feltételezettségének gondolata került előtérbe.

A szerzők személyét nézve annak a nagyon is természetes, szinte magától értetődő jelenségnek vagyunk tanúi, hogy — különösen az első években — a repülőszakemberek váltak a douhetizmus hazai apostolaivá, s a vezérkari, vagy gyalogsági tisztek — ami megint érthető! — a szárazföldi erőkkel való együttműködésben látták a siker zálogát. A későbbiekben a külföldi, majd a saját háborús tapasztalatok alapján mind több repülőtisztben is kezdett kialakulni, megszilárdulni az „összefegyvernemi” szemléletmód.

A vázolt időszak elméleti tevékenységét vizsgálva tehát fejlődésként kell értékelni, hogy — ha nem is simán és ellentmondásoktól mentesen — mind határozottabbá vált az a szemlélet, amely a légierőt a szárazföldi csapatokkal való különböző szintű együttműködés keretei között tartotta célszerűnek alkalmazni. Ez a tendencia a 30-as évek közepétől kezdett mind érzékelhetőbbé válni, s a gyakorlati, háborús tapasztalatok alapján egyre inkább teret nyert, sőt alapelvvé vált.

Ugyanakkor — bár történtek próbálkozások — a vadászlégierő helyének, szerepének megítélésében nem kapott megfelelő súlyt a légi uralom kivívásában és megtartásában játszott szerepe, eme feladatainak kutatása.

Helyes volt az a — mai elveinkkel is egyező — törekvés, amely arra irányult, hogy a légierőt mint a meglepés, a kezdeti gyors siker biztosításának — akkor egyetlen — eszközét már békében megfelelő szintre emelve, mai megfogalmazásban: állandó harcalkészültségben tartsák.

A magyar légierő megteremtése, majd fejlesztése szempontjából indokoltnak ítéltető az a törekvés, hogy — túl a külföldi hadgyakorlatokon szerzett, illet-

ve háborús tapasztalatokon — a magyar légielő és a szárazföldi csapatok együttműködési gyakorlatain próbálták *közvetlen* tapasztalatokat szerezni.

Szembetűnő — de az akkori külföldi nézetekkel teljes mértékben összhangban levő — azon törekvés, hogy a légielő hatását fokozni kell az általa bevetett vegyi és bakteriológiai fegyverekkel.

Bár többször említettem már, mégis külön ki kell emelnem, hogy a szaksajtó rendkívül nagy teret szentelt a külföldi nézetek, tapasztalatok ismertetésének. Az ez irányú — napjainkban is rendkívül fontos — tevékenység értékelésénél azonban rá kell mutatni egy alapvető tanulságra. Ez az erőfeszítés nem hozza, nem hozhatja a megfelelő eredményt, ha a szakírók nem képesek vagy nem hajlandók a propagandisztikus elemek elvetésére, valamint az ellenség lehetőségeinek objektív megítélésére. Csak a valóságban létező, *tényleges minőségi mutatók* alapján szabad erőviszony-számvetést készíteni, s nem a vágyálmok, vagy a szembenálló lebecsülése, a vélt saját „faji harcmod”, veleszületett „harcos szellem” alapján! Ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a katonai vezetők általában objektívan mérlegeltek, azonban ezt nem követte megfelelő, azzal összhangban álló intézkedés.

Ezzel összefüggésben alá kell húzni, hogy valóban szükséges kutatni az egyetemes érvényű, általános tényezőket, a fejlődés objektív összetevőit, azonban, ha azokat nem alkalmazzák az ország *ténylegesen meglévő* lehetőségeire, hadigazdasági és hadművészeti viszonyaira, az egész elveszíti értelmét.

A szakírók közül külön is ki kell emelni Szentnémedy szerepét, aki — minden tévedése, különösen kezdeti elfogultsága ellenére — rendkívül sokat tett mind a douhetizmus, mind a légielő fejlődésével, gyakorlati tapasztalataival kapcsolatos kérdések közreadása, népszerűsítése, végső soron az általános problémák szintetizálása, a magyar repülésügy fejlesztése érdekében.

Ugyancsak érdekes tapasztalat — s napjaink katonai szaksajtójának szerzői névsorát nézve talán elgondolkasztató is! — hogy *meglepően sok fiatal, vagy legalábbis alacsonyabb rendfokozatban levő* (főhadnagytól őrnagyig) fejtette ki — helyes, részben megalapozott, vagy éppen hibás, de vitára ösztönző, s végső soron az ügy tisztázását elősegítő — véleményét az adott kérdésben. Tehát az új iránt fogékonyabbak érdeklődtek, keresték a megoldás lehetőségeit, másrészt a szerkesztők, rovatvezetők álláspontjától eltérő nézetet is gyakran közreadtak, amitől legfeljebb az illetékesek egy lapalji megjegyzésben elhatárolták magukat. Napjaink szaksajtójában is több ilyen lábjegyzettel ellátott cikkekre volna szükség a vélemények sokirányú ütköztetése, a problémák mindenoldalú tisztázása érdekében!

Mindezek alapján úgy értékelhető a vizsgált időszak magyar légügyi elméleti tevékenysége, hogy bár ellentmondásosan, sok tévedéstől és túlzástól terhelten, de jelentős mértékben fejlődött, *alapvetően megteremtette* azokat az *elméleti alapokat*, amelyek a légielő továbbfejlődésének egyik előfeltételét képezték. Ugyanakkor hiányoztak a megfelelő gazdasági, technológiai összetevők, hadseregfejlesztési lehetőségek, amelyeknek a hiánya elve meghatározta és behatárolta a Magyar Királyi Honvéd Légierő említett elméleti alapon való technikai, szervezeti fejlődését, az általa elérhető színvonalat.

Sajnos nincs mód a vázolt tevékenység árnyaltabb, főként bővebb levéltári dokumentumanyagra támaszkodó bemutatására, mivel a Légügyi Hivatal, majd a légielő vezérkarának iratai a háború során elpusztultak. Csak egy-egy eredeti példány maradt meg valamelyik vkf. anyag mellékleteként, illetve hivatkozásként találkozhat vele a kutató. Ezért ezek az elméleti erőfeszítések alapvetően csak a szakirodalom cikkei, egyes parancsok és utasítások konkrét megfogalmazásai alapján rekonstruálhatók.